

סדר התפילות א' (תורגם אוטומטית)

Hebrew

תורגם אוטומטית

סיכום השיעור

סדר התפילות של רמב"ם — סיכום של שיעור

מה הענין (תפילה, בקשה, לימוד תורה, וכו').

הקדמה כללית לסדר התפילות

מהות של סדר התפילות בתוך משנה תורה

הרמב"ם אמר בהקדמתו למשנה תורה שיהודי צריך רק תורה שבכתב ואת הרמב"ם, והוא לא צריך שום ספר אחר.

פשט: ספר אהבה עוסק במצוות שבכל יום. עיקר הלכות תפילה עומדות כבר בסדר השני של ספר אהבה. סדר התפילות הוא סדר נוסף שבו הרמב"ם כותב את הנוסחאות הארוכות יותר שמתפללים בפועל, בלי שם מיוחד "הלכות".

חידושים:

1. סדר התפילות כסידור בתוך משנה תורה: הרמב"ם התכוון ממש ברצינות שעם תורה שבכתב ומשנה תורה יש ליהודי כל מה שהוא צריך — אפילו סידור. משנה תורה הוא כביכול "סידור גדול" שבו הרוב הוא תורה שבעל פה והמיעוט הוא נוסח התפילה (להיפך מסידור רגיל).

2. הקשר היסטורי — סידורים של הגאונים: הרמב"ם הוא ה"יורש והמשלים" של המסורת של הגאונים שעשו סידורים — סדר רב עמרם גאון, סדר רב סעדיה גאון. אותם סידורים גם הכילו הלכות (הלכות תפילה, הלכות יום טוב, שבת), לא רק נוסח. הרמב"ם כנראה לקח את הסידורים הישנים וכתב את הסיכום שלו. (מחזור ויטרי גם בנוי כך, אבל כבר מזמן הראשונים, בנוי על סדר רב עמרם.)

3. אפילו סידורים של היום כיסו יותר מאשר רק תפילה — היו סידורים עם דיני חתונה, חופה וקידושין, סדר הברית, פדיון הבן. ספרו של הרמב"ם מכסה גם כל התורה כולה.

4. את הפרק "סדר תפילות" לא הרמב"ם עצמו כתב — הוא נוסף (ר' יוסף עשה את הפרקים). אחרי ספר אהבה מתחיל מיד "נהגו".

חקירה: האם נוסח הרמב"ם הוא פסק או רק תיעוד

חידוש (בשם רב גבאי): יש חקירה ישנה: האם הרמב"ם פשוט רשם את הנוסח שאמרו בבית המדרש שלו (כי הוא רצה ספר שלם), או שזו הכרעה — פסק הרמב"ם שזו הנוסח הנכון. הרב גבאי מביא ראיות שנוסח הרמב"ם לא בנוי על שום נוסח קיים מסוים, אלא מכיל הרבה מההכרעות של הרמב"ם עצמו.

נפקא מינה למעשה: הבריסקר רב ואחרים שלמדו הרבה רמב"ם, אהבו לומר נוסח הרמב"ם. אם נוסח הרמב"ם הוא רק המנהג הספרדי המקומי שלו, אין לאשכנזי שום שייכות לזה. אבל אם זה פסק, יש פתחון פה לכל מי שלוקח ברצינות פסקי הרמב"ם.

מה שייך ל"תפילה" בסדר התפילות

חידוש: קשה לומר שכל מה שעומד בסדר התפילות הוא בכלל של מצוות תפילה. יש קטגוריות שונות: ללמוד קצת תורה אחרי ברכת התורה, לומר פסוקים כמו "הודו לה'" או קריעת ים סוף שחז"ל ציינו את חשיבותם. כל אלה הדברים נובעים מהענין הכללי של שבח והודאה. לכל יש שייכות עם תפילה בציבור — איך באים לבית המדרש.

שיטת לימוד סדר התפילות

לא נלמד פירוש המילות מילה במילה (מה זה "כמים שאין להם סוף" כי יש על פי פרד"ס אוצר נפלא), אבל כן נסביר את הסדר — למה נכנס כל קטע,

סדר התפילות בשחר — התחלה: פרשת צו, ברכת כהנים, ולימוד לפני התפילה

תחילת סדר התפילות

הרמב"ם: "נהגו העם לקרות בכל יום בשחר, אחר שקורין פרשת צו את בני ישראל... וברכת כהנים..."

פשט: הרמב"ם מתחיל את סדר התפילות מהנקודה שבה באים לבית המדרש. הוא כבר אמר קודם (הלכות תפילה פרק ז) שאחרי ברכת התורה לומדים מיד פרשת צו וברכת כהנים (מסמך ברכה לדבר). עכשיו הוא ממשיך — מה עושים משם והלאה.

חידושים:

1. הרמב"ם לא מתחיל מהבוקר המוקדם בבית: ברכות כמו אשר יצר, אלקי נשמה לא עומדות כאן, כי הן כבר עומדות בהלכות ברכות / הלכות תפילה. לפי הרמב"ם עושים כל ברכה בזמנה (בבית), לא בבית המדרש. בבית אפילו לא היה צריך סידור — אדם לא היה סידור במיטה, ליד השירותים, ליד המרחץ. את הברכות צריך אדם לזכור בעל פה.

2. סדר התפילות מתחיל בבית המדרש: סדר התפילות הוא בעצם הסדר של איך באים לבית המדרש — שם היה המקום לסידור.

3. הרמב"ם לא חוזר על הלכות שכבר הביא במקום אחר: למשל, אשר יצר עומד כאן, אבל אלקי נשמה לא עומד, כי זה כבר עמד בהלכות ברכות אחרי תפילה.

ברכות התורה — בבית המדרש או בבית?

חידוש: נשאלת השאלה: האם הרמב"ם עושה ברכות התורה בבית המדרש? לכאורה, כשהרמב"ם אומר "השכים לקרוא" — מי שלומד בבית — הוא גם עושה ברכות התורה. אבל הפשט בגמרא הוא שאם מישוהו הולך מיד בבוקר לבית המדרש, הוא לא צריך לעשות ברכות התורה, כי הוא הולך לומר ברכת אהבה רבה, שהיא מעין ברכות התורה. כל ברכות התורה היא לכאורה רק למי שקם בבוקר ללמוד.

חידוש הרמב"ם: מהרמב"ם משמע שזה כבר כמו תקנה שלומדים קצת לפני התפילה, ולכן צריך לעשות ברכות התורה, ומיד אחר כך לומר קצת תורה. כל הדברים שהוא מביא הלאה (פרשת צו, ר' זירא, תנא דבי אליהו) הם המשך של זה — חובה ללמוד קצת יותר לפני התפילה.

למה צריך מינימום לימוד? למי שלומד ממילא, למה צריך לומר פרשת עולת תמיד כמינימום? שני טעמים: (א) תקנה נגד ביטול — חז"ל פחדו שאולי יהיה בטל מן הלימוד, לכן תקנו מינימום. (ב) לקיים "אין עומדין להתפלל אלא מתוך דברי תורה, מתוך הלכה פסוקה" — עם הלימוד לפני התפילה מתקנים את המינימום שכל אחד ילמד קצת לפני התפילה.

פרשת צו, ברכת כהנים

חידושים:

1. פרשת צו — מתאים כי תפילות כנגד קרבנות, וכאן מדברים על הקרבנות.

2. ברכת כהנים — זה דבר נפלא שהקב"ה מברך את ישראל דרך הכהנים, זה יסוד, וזה מתאים מאוד לסדר.

"קורין משנה זו" — אלו דברים שאין להם שיעור

המושג "משנה"

הרמב"ם כותב "קורין משנה זו".

2. "הלכה פסוקה" פירושה מעשית: ככל שפחות הולכים ללמדנות, כך יותר מעשי. זו הלכה מעשית שרוב בנות ישראל יכולות להשתמש בה.

תנא דבי אליהו — "כל השונה הלכות"

"כל השונה הלכות מובטח לו שהוא בן עולם הבא, שנאמר הליכות עולם לו, אל תקרי הליכות אלא הלכות."

חידושים:

1. לא עומד "בכל יום": הלשון הוא "כל השונה הלכות" סתם, לא "בכל יום". מי שלומד הלכות הולך לעולם הבא.

2. זה שבח על מה שלמדנו עכשיו: זה כמו אגדה שהיא שבח על ההלכה הפסוקה שלמדנו עכשיו. עם ההלכה הזו הולכים לעולם הבא.

"תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם"

"תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם, שנאמר וכל בניך תלמידי ה' ורב שלום בניך — אל תקרי בניך אלא בוניך."

חידושים:

1. זה כולל את שני המעמדות הקודמים: עולם הבא (מ"כל השונה הלכות") ושלום בעולם הזה. השונה הלכות יש לו עולם הבא, ולתלמיד חכם יש גם שלום בעולם. כמו שהמשנה "אלו דברים" לימדה את שניהם: פירות בעולם הזה וקרן לעולם הבא.

2. "בניך" פירושו "בוניך": "תלמידי ה'" פירושו מלשון הבנה (הבנה), אבל גם מלשון בנין (בניין עולם).

3. הבדל בין שונה הלכות לתלמיד חכם: שונה הלכות אינו אותו דבר כמו תלמיד חכם. בהלכות הספד עומד "אפילו שונה הלכות" — זה פירושו מי שלומד משניות, שזו מדרגה נמוכה יותר מתלמיד חכם שלומד גמרא. שונה הלכות (משניות) הולך מהר לעולם הבא, אבל תלמיד חכם גם מביא שלום. כי להביא שלום היא עבודה גדולה יותר — עולם הבא אפשר להיות אינדיבידואל קטן, אבל לעשות שלום בכל העולם צריך להיות תלמיד חכם.

הנוסח לפני קריאת שמע — "העולמים יודעים" / "אמונים מחיינו"

מקור הנוסח

הרמב"ם מביא נוסח שאומרים לפני קריאת שמע, שכולל "אמונים מחיינו" ו"אבל אנחנו בני בריתך".

חידושים:

- השבועי אלקוט מביא בשם רבינו אברהם בן בנימין שכל הנוסח נובע מתנא דבי אליהו רבה. זו לא ברכה סטנדרטית אלא תקנה מיוחדת.

- נוסח הרמב"ם אומרים רק "בסת" (בשקט), לא כמו אצלנו שאומרים אותו "בגילוי". הטעם לכך: אבא אליהו (אליהו הנביא) עשה את התקנה ל"דור של שמד" — הייתה גזירה שאי אפשר לקרוא קריאת שמע ברבים בבית המדרש, אז אמרו "זאת רחמי שמים בסת" — שיאמרו את הנוסח בשקט. זה אם כן נוסח חלופי — תפילה קצרה במקום קריאת שמע וברכותיה כשלא יכלו לומר את הנוסח המלא.

- נפקא מינה מעשית להיום: אם יהודי מודאג מאנטישמיות וזמנים קשים, שיתמקד בתפילה הזו — כבר מוכנה תפילה למצב כזה.

תוכן ומבנה הנוסח

הנוסח מתחיל בשפלות ("כל הגיבורים כאין נגדך") ועובר לחיזוק ("אבל אנחנו בני בריתך").

חידושים:

1. תרגום של ר' נחמן'ל: יהודי צריך קודם להחזיק את עצמו קטן, אחר כך צריך להתחזק — הוא לא יכול להישאר קטן. לכן הסדר: קודם "אמונים

חידוש: מתעוררת שאלה: הדבר הראשון שעומד הוא אכן משנה ("אלו דברים"), אבל אחר כך הוא ממשיך עם "אמר ר' זירא" ו"לעולם יהא אדם" שאינם משניות. המילה "משנה" יכולה לומר "נוסח" (כמו שהרמב"ם כותב בתחילת הלכות תפילה "ואין משנה לתפילה זו מן התורה" — שבו "משנה" פירושו נוסח).

ראיה ש"משנה" אינה דווקא: בפרק ו' (קנין) עומד "שנו חכמים בלשון המשנה" שהיא למעשה ברייתא שנכנסה למשנה. המהרצ"א אומר שסוף כל אחד מששת הסדרים מסתיים בדבר שאינו משנה: סוף עוקצין — ר' שמעון בן לוי (אמורא, מאמר בסנהדרין); סוף בכורים — הברייתא של אנדרוגינוס. מסקנא: "משנה" לא פירושה דווקא משנה במובן הטכני, אלא דבר שנלמד, מלשון שינון — משהו שכתוב יפה וקל לשנן אותו.

תוכן המשנה "אלו דברים שאין להם שיעור"

פשט: המשנה מונה מצוות שאין להן שיעור (פאה, ביכורים, ראיון, גמילות חסדים), ודברים שאדם אוכל פירותיהן בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא (כיבוד אב ואם, גמילות חסדים, הבאת שלום בין אדם לחבירו, ותלמוד תורה כנגד כולם).

חידושים:

1. גמילות חסדים מול צדקה: גמילות חסדים פירושה דווקא בגופו, לא צדקה, כי לצדקה יש כן שיעור (מעשר כספים וכדומה), אבל לגמילות חסדים בגופו אין שיעור.

2. "אוכל פירותיהן בעולם הזה": הרמב"ם בפירושו המשניות מסביר: זה מביא תועלת בעולם כי זה תיקון העולם (בעולם הזה), וגם קבלת עול מלכות שמים (עולם הבא, חיי נצח). שני ההיבטים: תיקון החברה וחיי עולם.

3. "ותלמוד תורה כנגד כולם": תלמוד תורה הוא הכלל שמביא גם בעולם הזה גם בעולם הבא. כמו שהרמב"ם אומר: מי שיש לו חכמה יש לו חיי נצח, ומי שאין לו חכמה מרגיש את החסרון גם בעולם.

4. המשנה היא "מה טוב": אפשר לומר שהמשנה היא כמו "מה טוב" — לפני התפילה שואלים "מה טוב?" והמשנה עונה. מוזכר רב שכתב ספר על "the Jewish view of happiness" והוא מתכוון שהמשנה מסבירה את הדרך היהודית לחיים טובים.

5. שיטת ר' משה פיינשטיין של מעשר מהזמן: ר' משה פיינשטיין אומר שיהודי צריך לעשות מעשר מזמנו (לחסד). קושיא: זה לכאורה נגד המשנה של "אלו דברים שאין להם שיעור — גמילות חסדים" — חז"ל דווקא לא עשו שיעור! תירוץ: ר' משה מתכוון לזה כעצה טובה יפה, מינימום, לא שיעור. אבל גמילות חסדים אי אפשר לכמת. אי אפשר לומר "כבר סיימתי את החסד שלי" — צריך להסתכל לפי המצב, לפי האדם. המשל: מי שאומר "צא מהמכונת שלי" לטרמפיסט באמצע הדרך כי הוא "כבר סיים את החסד שלו" — זה לא חסד.

מימרא של ר' זירא

"אמר ר' זירא: בנות ישראל החמירו על עצמן, שאפילו רואות טיפת דם כחרדל — יושבות עליה שבעה נקיים."

פשט: מימרא של ר' זירא מפשטת הלכה מאוד מסובכת (זבה, נדה, אלפי פרטי הלכות) לכלל אחד ברור: ז' נקיים.

חידושים:

1. למה זה עומד כאן? בגמרא אומר אביי: מה דוגמה ל"הלכה פסוקה" (שצריך ללמוד לפני התפילה)? המימרא של ר' זירא. כי זו מימרא שעושה פשוט הלכה מאוד מסובכת — במקום לחשב זבה, נדה, עם אלפי פרטים, יש כלל אחד ברור: ז' נקיים, אפשר ללכת להתפלל.

"שבת חכמים הראשונים שהיו קורין זמירות מספר תהלים" — מ"תהלה לדוד" (אשרי) עד סוף תהלים ("הללויה כל הנשמה תהלל י-ה"). לפני זה ואחרי זה אומרים פסוקים. חכמים תקנו ברכה לפני — "ברוך שאמר", וברכה לאחריה — "ישתבח".

פשוט: הרמב"ם (הלכות תפילה פרק ז') אומר שפסוקי דזמרה הוא שבת (שבת), לא חיוב. העיקר הוא התהלים — מ"תהלה לדוד" עד סוף ספר תהלים.

חידושים:

1. הרמב"ם לא אומר שפסוקי דזמרה הוא חיוב — זה "שבת חכמים", דבר טוב. הב"ח אבל אמר שזה חיוב. פשוט זה לא חיוב.

2. המבנה של פסוקי דזמרה לפי הרמב"ם:

- פסוקים לפני הזמירות (אצלנו: "יהי כבוד" וכדומה)

- ברכה לפני: "ברוך שאמר"

- הזמירות עצמן: "תהלה לדוד" עד סוף תהלים

- ברכה לאחריה: "ישתבח"

- פסוקים אחרי הזמירות (אצלנו: "ויברך דוד" וכדומה)

3. עוד רמזה: בנוסח ספרד אומרים כבר "הודו" לפני "ברוך שאמר" — זו עוד שכבה של שבת לפני הברכות.

4. שירת היים: לפי הרמב"ם אומרים שירת היים אחרי ישתבח, אבל אצלנו אומרים אותה לפני ישתבח.

5. האם זה תפילה או תלמוד תורה: כשאומרים את החלק "מלפנים" (לפני שמונה עשרה), צריך לכוון גם למצוות תלמוד תורה, לא רק מצוות תפילה. סדר הרמב"ם כולל "קורא פרקים והלכות משנה וברייתות" — איזהו מקומן" וקרבתנות אחרים — הכל בעצם לימוד התורה, המשך של ברכות התורה.

ברכת ברוך שאמר — נוסח הרמב"ם

"ברכה ראשונה שאומרים אותה לפני פסוקי דזמרה, זהו נוסחה: ברוך שאמר והיה העולם ברוך הוא..." עם שבחים שונים, ומסיים "ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם, המלך המפואר והמהולל בפי עמו... מלך מהולל בתשבחות".

פשוט: הברכה לפני פסוקי דזמרה. נוסח הרמב"ם קצר יותר מהנוסח שלנו (אצלנו יש 13 פעמים "ברוך" לפי סדר האריז"ל).

חידושים:

1. מבנה של ברוך שאמר: לברוך שאמר יש מבנה יוצא דופן — זו ברכה רגילה (מתחילה "ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם" ומסיימת "ברוך אתה ה'"), אבל יש לה "פתיחה" ארוכה לפני הברכה עצמה, שבה אומרים הרבה פעמים "ברוך" לפני שמגיעים לעיקר הברכה. לא ידוע על ברכה נוספת עם מבנה כזה.

2. הענין של שמות נרדפים בתפילה: על זה שעומד "נודך ונשבחך ונפארך ונרוממך ונמליכך" — למרות שלכל מילה יש תרגום מיוחד, הטעם העיקרי למה אומרים כל כך הרבה מילים לא בגלל שלכל מילה יש משמעות אחרת מדויקת, אלא עצם הריבוי של מילים נרדפות הוא עצמו היופי והחיות של הפיוט. אם הולכים לנתח יותר מדי "מה ההבדל בין נשבחך ונפארך" — מאבדים את הטעם של התפילה.

3. "יהוד" מול "יהודי": נוסח הרמב"ם אומר "יהוד" (ביחד), שפירושו שכל היהודים ביחד בציבור אומרים את השבח. אצלנו הנוסח הוא "יהוד קל עולמים" — נוסח מיוחד.

4. "ברוך מביא רפואה ומביא אורה": זו ברכה על השמש הבוקר — זריחת השמש בבוקר, שמתחברת לברכה המאוחרת יותר "יצר אור" בברכות קריאת שמע.

מחינו" (מכים את עצמנו למטה — הגבורה, החכמה, הבינה שלנו הכל כלום מול הקב"ה), אחר כך "אבל אנחנו בני בריתך" (אנחנו בכל זאת יהודים עם זכות אבות).

2. השוואה לתניא: כמו שהתניא מדבר כמה רע אדם צריך לומר לעצמו מה הוא, אבל אחרי הכל — איך אפשר לאהוב יהודי שהוא רשע? דרך זה שמכירים כמה נמוכים החלקים שלא שווים, אבל אחר כך יוצאת הנשמה — "אבל אנחנו בני בריתך".

3. אצל הרמב"ם לא עומד "לבד הנשמה הטהורה": זה מתאים לפשט "דור השמד" — היהודי לא למד והתפלל כל היום, הוא לא יכול לדבר על כל הזכויות, הוא חייב להודות על האמת. הוא יכול רק לדבר על השפלות שלו, אבל בכל זאת — אנחנו יהודים.

4. "בני בריתך" — ברית של אברהם אבינו וברית אבות. "בני אברהם אוהבך" — פירושו העקידה. "זרע יצחק יחידך שנעקד על גבי המזבח" — נוסח קצר של עקידה. "ישורון" — לשון של "שור", מלכות. אפילו כשאנחנו שבורים, אנחנו עם בר מזל, צריך להודות לקב"ה.

5. אצל הרמב"ם לא בא "ואהבת" אחרי שמע ישראל: או שהיהודי כבר אמר אותו קודם בברכות, או שהוא הולך לומר אותו מיד עם הברכות. בדור השמד לא היה זמן לכל קריאת שמע, אומרים רק את הפסוק הראשון שהוא העיקר.

6. "אשרנו שאנו משכימים ומעריבים" — מודים לקב"ה שזכינו לומר קריאת שמע בבוקר ובערב.

הקטע על אחדות ה' ונצחיות

אצל הרמב"ם עומד פעמיים "שמע ישראל" — פעם אחת בנוסח העיקרי, ופעם אחת בפיוט קטן שמסתיים בקידוש השם.

חידושים:

1. הפיוט מדבר על אחדותו יתברך וקדמותו יתברך — יסודות: "אתה קודם שנברא העולם ואתה אחר שנברא העולם", "אתה הוא בעולם הזה ואתה הוא לעולם הבא", "אתה ראשון ואתה אחרון". יש התמקדות חזקה בנצחיות — הרבה "אתה"ות (צורת נוכח).

2. "מקדש את שמך ברבים" — מתאים מאוד למצב דורות השמד, להיות קידוש השם. "ושאלותינו תענה" — בקשה שהיהודים יצאו מהמצב הנמוך.

3. פשוט "דור השמד": העולם משתנה כל הזמן, אבל הקב"ה לא משתנה. כמו שחתם סופר אומר: "האבא הישן לא מזדקן". היהודים הם העם שאומר "שמע ישראל" — שהקב"ה לא משתנה. ממילא הם מקווים שהוא יבוא עם ישועה טובה.

4. "אתה הוא ה' האלקים אשר בחרת באברהם" — לפסוק "מאור כשדים" יש שני פשטים לפי חז"ל: או "אור כשדים" הוא שם המקום, או לפי המדרש "אור" הוא האש (ניסיון אברהם בכבשן האש). הסוף — "שמו אברהם", הוא זכה לשם החדש.

5. "ה' מלך ה' מלך ה' ימלוך לעולם ועד" — מדבר על מלכות נצח: עבר, הווה, ועתיד.

אצלנו מול אצל הרמב"ם

אצלנו לא אומרים את נוסח הרמב"ם. במקום זה אנחנו אומרים ברכות השחר במקום הזה (שהרמב"ם א

מר שלא צריך לומר בבית הכנסת). אנחנו גם לא אומרים שום קדושה כאן — הרמב"ם לא מביא שום קדושה באמצע. אצלנו אנחנו אומרים פסוקים דומים ("אתה הוא ה' לבדך") אבל עם פסוקים אחרים, יותר מאוחר אצל "ברוך ה'".

פסוקי דזמרה — הלכות תפילה פרק ז'

שיטת הרמב"ם על פסוקי דזמרה

נוסח הרמב"ם כולל פסוקים מדברי הימים: "ויברך דוד את ה' לעיני כל הקהל... ברוך אתה ה' אלקי ישראל אבינו מעולם ועד עולם... לך ה' הגדולה והגבורה והתפארת והנצח וההוד... ואתה מושל בכל... ועתה אלקינו מודים אנחנו לך ומהללים לשם תפארתך."

פשט: אחרי תהלים מוסיפים פסוקים מדברי הימים שדוד המלך אמר – שבח על גדולת ה', ממלכתו, כוח, גבורה, עושר, כבוד, והודאה.

חידושים:

1. הפסוק האחרון "וברוך שם כבודך ומרומם על כל ברכה ותהלה" נובע מנחמיה, לא מדוד. למה מביאים פסוק שאינו מדוד בקטע שנקרא "תפילת דוד"? כי רוצים לסיים עם המחשבה שהקב"ה "מרומם על כל ברכה ותהלה" – הוא גדול מכל השבחים שאמרנו, וזה דווקא לא מדוד אפילו, מה שמדגיש את הנקודה.

2. "ועתה אלקינו" – עד "ומהללים לשם תפארתך" עדיין מדברי הימים; הסוף "וברוך שם כבודך..." הוא מנחמיה.

3. הנוסח שלנו מרחיב יותר – אנחנו אומרים גם "אתה הוא ה' האלקים אשר בחרת באברהם", שגם הוא מנחמיה. נוסח הרמב"ם קצת יותר קצר.

4. "ברוך ה' לעולם אמן ואמן" – לכל דבר בתפילה יש הרבה התחלות והרבה סיומים – "מזה לומדים שצריך לעשות הרבה פעמים סיום".

ברכת ישתבח

"ישתבח שמך לעד מלכנו המלך הגדול והקדוש בשמים ובארץ" – עם המש עשרה לשונות של שבת.

פשט: ישתבח היא ברכת החתימה אחרי פסוקי דמרה, שמונה חמש עשרה לשונות של שבת.

חידושים:

1. נספרים: שיר, שבח, גדולות, מלכות, נצח, נצחיות, "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד", "מלך גדול בתשבחות" – הוא גדול על התשבחות (מקביל ל"מרומם על כל ברכה ותהלה"), "אדון כל המעשים" – לשון חזקה יותר, "בורא שיעור הזמרה" – שמסומן כמשהו מקבלה/חסידות, "חי וקיים" – הקב"ה שחי לנצח.

2. מהנקודה הזו והלאה רואים פחות דגש על נצחיות – זו תצפית חזקה על מבנה התפילה.

שירת הים / שירת האזינו – מנהג המקום

הרמב"ם אומר: "מקורא השירה עד סופה, כמנהג המקום" – אם יש מנהג לומר שירה, יאמרו אותה.

פשט: הרמב"ם מזכיר את המנהג לומר שירת הים (או שירת האזינו) בפסוקי דמרה, אבל זה תלוי במנהג המקום.

חידושים:

1. הרמב"ם מזכיר את שתי השירות – שירת הים ושירת האזינו. כשהוא אומר "שירה" סתם, לא ברור איזו שירה הוא מתכוון – זה תלוי במנהג המקום.

2. הערה חשובה על שיטת הרמב"ם: יפה מאוד כמה חזק הרמב"ם מתחשב במנהגי קהילות אחרות. הוא כנראה רצה שכל קהילה שלומדת את ספרו תרגיש שמדברים אליה – אפילו כשהמנהג שלה שונה משלו. זה "דבר נפלא".

3. רמות של חיוב: הרמב"ם מבין שיש כל סדרה של רמות – דברים שהם כמעט הלכה, דברים שהם תקנת חכמים (כמו כל הנוסח), ודברים שהם ממש מנהג שעושים בבית הכנסת. צריך להבין טוב יותר אילו דברים הם ממש מנהג ואילו תלויים במנהג המקום.

פסוקים לפני ואחרי פסוקי דמרה

פשט: הרמב"ם יש נוסח שבו אומרים פסוקים לפני ברוך שאמר ואחרי ישתבח. אצלנו אומרים הודו לפני ברוך שאמר (נוסח ספרד), ושיר המעלות אחרי ישתבח (לפי מנהגים).

חידוש: הסיודור של הרמב"ם הרבה יותר קצר משלנו – אצלנו יש עקידה, קרבנות, "איזהו מקומן", הודו, "למה תאמר יעקב" וכו'. אצל הרמב"ם כל אלה חסרים.

אוסף הפסוקים אחרי ברוך שאמר (לפני תהלה לדוד)

הרמב"ם מביא אוסף פסוקים: "יהי כבוד ה' לעולם", "יהי שם ה' מבורך מעתה ועד עולם", "ממזרח שמש עד מבוא מהולל שם ה'" – כולם מתהלים, בתוספת פסוקים מישעיה ומשלי.

חידושים:

1. למה פסוקים מישעיה ומשלי? תהלים עצמו הוא כבר אוסף – לא הכל בתהלים דוד עצמו כתב (עשרה זקנים חיברו), אז מושג של אוסף ממקורות שונים לא זר.

2. הסדר וההגיון של הפסוקים – ניתוח מפורט:

- התהלה: כבוד ה' על העולם – זריחת השמש כהדגמה ("ממזרח שמש עד מבוא מהולל שם ה").

- נצחיות הבורא: "זכר רחמיו", "מחשבותיו לדור ודור" – תוכניות הקב"ה עומדות לנצח.

- ה' מלך ה' מלך ה' ימלוך לעולם ועד: זה בעצם שלושה פסוקים נפרדים שהורכבו יחד: "ויאמרו בגוים ה' מלך", "ה' ימלוך לעולם ועד", ו"ה' מלך" – מביאים גם את הפסוקים המלאים.

- ביטול עצת גוים: ה' הפיר עצת גוים, "עצת ה' לעולם תעמוד" – עצת הקב"ה נשארת, אחרות מתבטלות.

- בחירת ישראל: "כי בחר ה' בציון", "כי יעקב בחר לו י-ה", "כי לא יטוש ה' עמו".

- החידוש המרכזי: אותו בורא שברא את העולם והוא עומד לנצח – אותו בורא בחר בציון וביעקב, וגם זה עומד לנצח ולעולם לא יתבטל.

- תשובה על הטא: "הוא רחום יכפר עון ולא ישחית" – אפילו אם יהודים חוטאים, הקב"ה מוחל, "הרבה להשיב אפו".

- סיום בבקשה: ה' הושיעה המלך יעננו ביום קראנו.

אשרי ותהלה לדוד

הרמב"ם אומר שאומרים "תהלה לדוד ארוממך אלקי המלך" עד סוף ספר תהלים.

חידושים:

1. "אשרי" אינו מזמור: "אשרי יושבי ביתך" אינו מזמור נפרד – זה אוסף של שני פסוקים שאומרים לפני "תהלה לדוד". הרמב"ם מכניס את "אשרי" כאחד הפסוקים לפני תהלה לדוד, לא כיחידה נפרדת. הרבה אנשים חושבים שיש מזמור שנקרא "אשרי" – זה לא נכון.

2. "תהלים" בלי ה': הרמב"ם כותב "תהלים" (בלי ה'), כי בדרך כלל "תהלים" פירושו המילה "תהלה" – כמו "תהלה לדוד".

3. איפה שלית הציבור צריך לסיים: לפי סדר הרמב"ם שליוח הציבור היה צריך לסיים ב"אשמרה דרכי מחטוא בלשוני" (סוף הפסוקים לפני תהלה לדוד), לא איפה שמסיימים היום.

תוספות של שבת — הקדמה כללית

מזמור שיר ליום השבת ותוספות אחרות

דברי הרמב"ם: "נוהגין לקרוא מזמור שיר ליום השבת כל המזמור קודם פסוקי דזמרה, בשבת וביום הכיפורים. ויש מקומות שנוהגים לקרות הלל הגדול... ויש מקומות שנוהגים לקרות שיר המעלות... הכל כמנהגם."

פשט: בשבת (וביום כיפור) אומרים "מזמור שיר ליום השבת" לפני פסוקי דזמרה. יש מנהגים לומר הלל הגדול ("הודו לה") ושיר המעלות — הכל לפי מנהג המקום.

חידושים:

1. **יום כיפור כמו שבת:** ליום כיפור יש דינים כמו שבת, לכן אומרים גם "מזמור שיר ליום השבת". אבל נשאלת השאלה: מה ל"מזמור שיר ליום השבת" ממש יש לעשות עם יום כיפור? זה בכל זאת לא שבת ממש.

2. **שאלה על יום טוב:** אנחנו אומרים "מזמור שיר ליום השבת" בכל יום טוב — אבל יום טוב בכל זאת לא שבת. למה אומרים אותו? הרמב"ם מזכיר רק שבת ויום כיפור.

3. **הלל הגדול מול הלל המצרי:** "הלל המצרי" הוא ההלל הרגיל של ראש חודש. "הלל הגדול" הוא "הודו לה" כי לעולם חסדו — זה מה שהרמב"ם מתכוון כאן.

4. **המנהג שלנו:** אנחנו אומרים בשבת: "מזמור שיר ליום השבת" לפני ברוך שאמר, הלל הגדול לפני זה, שיר המעלות אחרי ברוך שאמר. הוספנו גם "אדיר יקר" — פיוט יפה, אבל זה מחכמי אשכנז, הרבה יותר מאוחר.

5. **"הכל כמנהגם":** הכלל של הרמב"ם הוא שכל התוספות האלה הן לפי מנהג — זה לא חיוב קבוע, אלא כל מקום לפי המנהג שלו.

קושיא חזקה — שבת: לקצר או להאריך?

חידוש: בחז"ל רואים ששבת מקצרים בנוסח התפילה (שמונה עשרה קצרה יותר כי לא רוצים לבקש שאלת צרכים). אבל בפסוקי דזמרה **מוסיפים** — זו סתירה!

תירושים:

- הקיצור של שמונה עשרה הוא רק כי לא צריך לבקש צרכי הגוף — לא ענין כללי של קיצור. אדרבה, קריאת התורה בשבת הרבה יותר ארוכה, עם הפטרה, עם מוסף — תפילת שבת בכלל לא קצרה יותר.

- הרמב"ם אמר ששמונה עשרה נעשתה ל"לשון עלג" — אנשים שלא יודעים להתפלל טוב. בשבילם ניהלו נוסח קצר. אבל פסוקי דזמרה (ונשמת) מדברים על יהודי שיודע להתפלל — זו סטגוריה אחרת לגמרי.

נשמת כל חי — נוסח הרמב"ם

"נשמת כל חי תברך את שמך ה' אלקינו, ורוח כל בשר תפאר ותרום זכרך מלכנו תמיד מן העולם ועד העולם."

פשט: נשמת הוא שבח ארוך שמדבר על: (1) כל הנבראים מודים לקב"ה; (2) הקב"ה נצחי ויחיד; (3) הוא גואל ומושיע בכל הזמנים; (4) הוא נותן פרנסה ודואג לכל הבריות; (5) אפילו עם כל האיברים והכוחות לא היינו יכולים להודות מספיק; (6) הודיה על ניסים גם לכלל ישראל (ממצרים) גם לכל אדם בודד.

חידושים:

1. **"מלך מהולל בשבחות"** — זה כבר נאמר בברוך שאמר, מה שמראה על מקבילה בין ברוך שאמר ונשמת.

2. **נוסח "אילו פינו מלא שירה כים"** — מושווה לברכה כשירוד הרבה גשם (ברכת הגשמים). לשניהם יש אותו מבנה: היינו צריכים להודות בשפע של תודה, אבל אין לנו מספיק מילים.

3. **"אברים שחלקת בי"** — מתחבר לדברי ר' יצחק שהגוף מחולק לחלקים. **חידוש:** הנשמה אינה מפולגת — הנשמה היא מה שעושה את האדם לדבר אחד, בעוד האיברים הם כל אחד דבר בפני עצמו. אבל האיברים הם גם חלק מ"רוח ונשמה" — הם חלק ממני.

4. **"כל עצמותי תאמרנה"** — הפסוק פירושו שלא האדם עצמו אומר, אלא **עצם האדם, היצירה של נברא אנושי** צועקת "ה' מי כמוך". אבל האדם אומר: אני אומר את זה עם כל העצמות שלי.

5. **מבנה של נשמת:** קודם מדברים איך כל האיברים משבחים (עם הפה שלהם או עם הפעולה שלהם) — זה על הפסוק "כל עצמותי תאמרנה". אחר כך עוברים לאיך כל האנשים משבחים — "רננו צדיקים בה", שבו "בפי ישרים" הוא כמו פירוש על "רננו צדיקים".

"רננו צדיקים" — הקשר ל"כל עצמותי"

חידוש — הקשר של "כל עצמותי" ל"רננו צדיקים": ארבעת השורות של "רננו צדיקים", "פצחו ברכ", "ובשפת ישרים תקדש" הם פירוש על הפסוק "רננו צדיקים בה". הפשט הוא: אחרי שמנינו איך כל האיברים משבחים את הקב"ה (כל עצמותי תאמרנה), באים לשאלה — מי נותן את זה באמת עם דעת ועם הפה? אלה הצדיקים, כלל ישראל, "במקהלות רבבות". זה אומר: האיברים משבחים עם מה שהם, אבל הצדיקים הם אלה שמבטאים את זה.

חידוש — פירוש "במקהלות רבבות" ו"בקרוב קדושים": "מקהלות רבבות" הם אותם כמו החסידים, צדיקים, קדושים, ישרים — לא קבוצה נפרדת. "בקרוב קדושים תתהלל" פירושו שהישרים והצדיקים עומדים בין הקדושים והם מהללים. המילה "קרוב" כאן פירושה בתוך (כמו "בקרוב"), לא כמו "כל קרבי" שפירושו איברים פנימיים. בעלי התפילה — אלה שיודעים איך לשבח — עומדים בין כל היהודים (במקהלות רבבות) שחייבים לשבח, והם מוציאים את הרבבות, כי זו חובה של כל נברא.

שיטת הרמב"ם: הרמב"ם לא מביא את כל הקטעים שיש לנו היום בנשמת — במיוחד "שבת עניים", "יד מלך / המלך" עם "רוהב עצמות" — כי הנוסח שלו לא היה בו. זה מראה שהרבה דברים שיש לנו היום הם תוספות מאוחרות יותר — פיוטים שהרחיבו על המבנה המקורי.

[דיגרסיה — "שבת עניים" ו"יד מלך"]:

עניים" הוא פירוש על הפסוק "מציל עני מחזק ממנו". "יד מלך" נראה כמו פיוט, דומה ל"רוח לך, יד מלך, ימין מלך" מיוצר אור, ואולי בנוי על הברכה הראשונה של שמונה עשרה — "האל הגדול הגיבור והנורא".

כל המבנה של נשמת עד ישתבח: מתחילים עם "תהילה לדוד" (כמעט כמו ברוך שאמר), עוברים דרך שירת דוד בן ישי, וחוזרים ל"ישתבח שמך לעד מלכנו האל הגדול והקדוש". זה סוף הענין.

[דיגרסיה — שאלה היסטורית על שליח ציבור:] מאוד אפשרי שבזמנים קודמים, כשלא היו סידורים כל כך נפוצים, שליח הציבור לא תמיד היה צריך תפילה כל כך ארוכה — אולי משהו אמר בקול משהו קצר יותר, וזה היה מספיק.

הערה כללית על מבנה הרמב"ם

הרמב"ם עצמו לא חילק ל"פרקים" — מי שעשה מאוחר יותר את הסדר חילק את זה כך. זה פחות או יותר סוף הפרק הראשון של הענין.

סדר התפילות – הקדמה ומהות הסדר**הקדמה כללית****דובר 1:**

מורי ורבותי, אנו לומדים היום רמב"ם, סדר התפילות. ברוך השם, ליל שישי היה סדר התפילות גדול בבארא פארק לכבוד הסיום של ספר אהבה, שלמעשה כבר סיימנו. עכשיו מגיע רק ההמשך של סדר התפילות. וזה מגיע גם מחר - היום, זה יעלה ביום שני עם השיעור - ומחר ביום שלישי מגיע גם הסיום של הקמפיין הגדול שלנו שאנו עושים כדי לקיים את בית המדרש שלנו שבו אנו לומדים את שיעור הרמב"ם, וכן גם שיעורים אחרים. אבל כל השיעורים כלולים בשיעור הזה, כי השיעור הוא כל התורה כולה, אז ממילא כל השיעורים הם בעצם פרט בשיעור הזה.

ואנו מאוד אסירי תודה לכל התומכים והנדיבים, ר' יואל ורצברגר שמתאם עבורנו הכל, ובכלל מעמיד הרבה מאוד דברים לציבור ולבית המדרש שלנו, ולכל אחד שעזר, שממשיך לעזור עם גיוסים ועם נתינה ועם דיבור עם אנשים. והקב"ה יעזור שנגיע למטרה שלנו בשעות הקרובות, בימים הקרובים, ונהיה אסירי תודה לכל אחד. שיהיה להם ברכה מן השמים ומן הארץ על כל מה שהם עוזרים. נו.

וגם לר' יואל הושע תלך ברכה. טוב מאוד.

מהות סדר התפילות בתוך ספר אהבה

אז עכשיו נלמד סדר התפילות. וצריך לעשות הקדמה קטנה שתסביר מה זה החלק הזה ומה עושים אותו.

ספר אהבה הם המצוות שבכל יום, איך אדם צריך לזכור את ה' ולאהוב את ה' על ידי שמזכיר אותו כל הזמן. כמו שהרמב"ם סיים הלכות ברכות, **בכל יום וכל עת שאוכלים ושותים מרבים ומודים להקב"ה**. אז את עיקר הלכות תפילה כבר כתב הרמב"ם בסדר השני בספר אהבה. עכשיו הרמב"ם הולך לפרט את סדר התפילות. שם היו לרמב"ם ברכות קצרות שהרמב"ם הכניס או בתפילה או בברכה, אבל כאן יש ארוכות יותר שמתפללים ממש, אז הרמב"ם עשה מזה סדר נפרד, הוא לא נתן שם הלכות, זה סדר התפילות. כלומר פסק הרמב"ם איך מתפללים, איך המנהג לפי הרמב"ם.

סדר התפילות כסידור בתוך משנה תורה

מעניין לציין שבהקדמה של הרמב"ם, שבה הרמב"ם הסביר את ההקדמה לספר משנה תורה, שתכלית ספר משנה תורה היא לאסוף את כל מצוות תורה שבעל פה. כלומר, הוא מסביר שכל תורה שבכתב עם התוספות של כל מצוות תורה שבכתב עם התוספות של תורה שבעל פה, כלומר מצוות דרבנן, הגזירות והתקנות איך לעשות את כל המצוות. ושם אומר הרמב"ם שיצא שיהודי צריך בספריו - בארון הספרים שלו צריך להיות תורה שבכתב, ואחר כך יכול ללכת לרמב"ם, לכל הפחות לצאת ידי חובה. עם הרמב"ם עצמו קיבל על עצמו שספר משנה תורה יכסה את כל הדברים החשובים של תורה שבעל פה, והוא לא צריך שום ספר אחר.

אז כמו שכבר חשבנו, או שאני לא יודע, שמעתי את זה מר' יצחק או ר' יחיאל, אני לא יודע מי, שאפילו את הסידור, הוא התכוון ממש ברצינות כך, שזה יהיה ממש מינימליסטי, יש לך תורה שבכתב והרמב"ם, יש לך אפילו את הסידור.

הקשר היסטורי – סידורים של הגאונים

אפשר אפילו להוסיף על זה קצת, זה לא ישירות כך, אני מתכוון שזה פשוט, אפשר אפילו להוסיף, כי מה היו ספרי ההלכה הראשונים, כמו סדר ליהודי, איך... הספרים שנכתבו? הרמב"ם דיבר קצת על זה בהקדמה שלו, שאחרי התלמוד היו גאונים מסוימים שעשו הלכות פסוקות. אחת הקטגוריות הגדולות של ספרים שהגאונים התחילו לכתוב היא סידור. אנו יודעים על סדר רב עמרם גאון, רב סעדיה גאון, אולי היו עוד שאנחנו לא יודעים, הם עשו סידורים. ואותם סידורים, כמעט כולם, הם גם הלכות, לא רק נוסח. כתוב שם הלכות תפילה, ואפילו הלכות יום טוב, שבת. מסתכלים בסדר רב עמרם, סדר רב סעדיה, רואים הרבה הלכות.

דובר 2:

מחזור ויטרי גם כך?

דובר 1:

אה, כן. מחזור ויטרי הוא כבר מאוחר יותר, מזמן הראשונים. אבל כן, הוא בנוי על סדר רב עמרם. אז כן.

אז הרמב"ם, שהוא במובן מסוים היורש והמשלים של הסדר של... עשיית ספרים שמועילים ליהודים, לקח כנראה את הסידורים הישנים וכתב את הסיכום שלו איך יוצא הסידור.

האמת היא שהסידורים, אפילו היום, היו סידורים שכיסו את כל מה שיהודי צריך לדעת. בסידור היה מודפס ספר "למען תאור", בעצם חסנו דין, ובסידור כתוב החופה וקידושין, כתוב סדר הברית ופדיון הבן. זה סידור, אז ספר הרמב"ם גם בעצם מכסה כל התורה כולה, מכסה גם את כל מה שצריך להיות בסידור.

אפשר לומר להיפך, שמשנה תורה היא סידור גדול, לא כמו סידור שכתוב בו רק על שבת, כתוב על הכל. או סידור שהרוב שלו הוא תורה שבעל פה, והמיעוט הוא נוסח התפילה, לעומת השני שהרוב הוא נוסח התפילה.

חקירה: האם נוסח הרמב"ם הוא פסק או רק תיעוד

יש גם חקירה מעניינת שאפשר לחשוב עליה. ראיתי מאמר, יש יהודי, גבאי שמו, אני לא זוכר את שמו הפרטי, הוא כתב מאמרים על ההיסטוריה של נוסח התפילה. ויש חקירה, זו חקירה ישנה בפשט ברמב"ם, האם כשהרמב"ם עושה את נוסח התפילה שלו, רואים שהרמב"ם מתחיל, בדברים מסוימים כתוב "נהגו", דברים מסוימים הוא מציין מה ההלכה. אז הפשט הוא שהרמב"ם פשוט רשם את הנוסח שאמרו בבית המדרש שלו, וכמו שאתה אומר, הוא רצה שיהיה ספר מלא, אז הוא כתב את זה גם? או שהפשט הוא לא, יש כאן הכרעה, זה פסק הרמב"ם שזה הנוסח הנכון. וזה תלוי, דרך אחת איך אפשר להכריע בזה היא לראות אם נוסח הרמב"ם בנוי פשוט על נוסח שהיה פעם, או שהרמב"ם עצמו עשה הכרעות מסוימות. הוא טוען, הרב גבאי, יש לו ראיות שנוסח הרמב"ם לא בנוי על שום נוסח. זה בנוי על משהו, אבל יש הרבה הכרעות משלו של הרמב"ם.

לפי זה, למשל, אני זוכר, הרב מבריסק, אני יודע, אנשים שלמדו הרבה רמב"ם, הם אהבו לומר הרבה דברים בנוסח הרמב"ם, גם נוסח התפילה. ודברים מסוימים אין טענה, כי הרמב"ם היה ספרדי, הוא מתפלל נוסח ספרד, אז מה לאשכנזי עם נוסח הרמב"ם? אבל אם מבינים שהרמב"ם הוא פסק, מבין מי שלוקח ברצינות את פסקי הרמב"ם, אז כן יש פתחון פה לומר ש...

מה שייך ל"תפילה" בסדר התפילות

מעניין גם שקשה לומר שכל מה שנכנס תחת הקטגוריה של סדר התפילה הוא בכלל מהמצווה של תפילה. כן? כי כל העניינים של... ויש ענין של ללמוד קצת תורה אחרי ברכת התורה, יש ענין נפרד של פסוקים מסוימים שכתוב בהז"ל החשיבות של לומר 'הודו לה', או החשיבות של 'קריעת ים סוף'. כל הדברים האלה הם הכל מצד עצם הדבר של שבת והודאה שהרמב"ם אמר שזו מצווה, יש לשונות בחומש שיכולים לעזור לנו, זה קורה, וזה התגבש כלשון שתעזור, נאספו פרקים מסוימים בתורה.

אבל מעניין שהברכות למשל מחולקות ב'בכל יום'. כל הדברים האלה שהרמב"ם הרים את הראש לעשות איזה עיצוב אחר, שבבית אומרים את... מעניין שלהכל יש שייכות לתפילה בציבור, כמו שבאים לבית המדרש אומרים את כל הדברים האלה, הכל שם. אוקיי, בואו נדבר על זה בעוד שנייה כשנלמד את הסדר בפועל.

שיטת הלימוד של סדר התפילות

אנחנו צריכים רק להקדים הקדמה אחת שדיברנו איך נלמד את 'סדר התפילה'. כן, כי בוודאי ללמוד את עיקר התפילה זה לימוד גדול להבין פירוש המילות של כל דבר, מה ההיסטוריה של כל נוסח, איך אנחנו מתנהגים וכדומה, ונו, מה עושים עם זה?

תורה. ויכול להיות שכל הדברים שאני הולך עכשיו לומר זה קצת המשך רק על זה, שכמו חובה, שהוא ילמד עוד קצת לפני התפילה.

למה צריך מינימום לימוד לפני התפילה?

דובר 1:

אז מה צריך ללמוד? למה צריך, למי שלומד ממילא, למה צריך בכלל לומר פרשת עולת תמיד כדי להשלים את המינימום?

אותה תקנה היא, אני חושש שהוא אולי יתבטל מהלימוד, אז אני אומר לו, "יש לך תקנה, ללמוד משהו כך." אה, וגם יש, אתה הולך ללמוד, יש הלכה, "מי שעומד בתפילה מתוך דברי תורה, מתוך הלכה פסוקה," ובה מקיימים את זה, מתקנים מינימום, כל אחד ילמד קצת לפני התפילה.

דובר 2:

נכון, אני מתכוון שזה מתאים מאוד, כי הרמב"ם צריך לדבר גם על כל המצב של אדם קם בבוקר, הוא רוצה ללמוד. הוא רוצה ללמוד, הוא אומר "אירא", כי הוא רוצה ללמוד, אז מספיק שהוא אומר את המינימום. כאן מדברים על יהודי שאומר כן, כי בגלל הסדר, פשוט הוא בא לבית המדרש, ועכשיו הוא שואל מה הסדר התפילה?

אמרת לי, יש התחלה תקנה שלומדים קצת לפני התפילה, ובשביל זה צריך לעשות ברכת התורה, אז הוא פשוט כבר למד קודם.

פרשת צו, ברכת כהנים, והמשנה – מה לומדים לפני התפילה

דובר 2:

אז דיברנו שפרשת צו וברכת כהנים הם חשובים, כי פרשת צו היא דבר נפלא, שהקב"ה מברך את ישראל דרך הכהנים, זה יסוד. ברכת כהנים והברכה, זה מתאים מאוד. פרשת צו, לכאורה אולי בגלל תפילות זה קרבנות, וכאן מדברים על הטומאה של הקרבנות, הקרבן תמיד.

ואחר כך באה המשנה, שבטח המשנה היא גם איזו משנה יסודית שחז"ל החזיקו שמאוד מתאים שיאמרו אותה כל יום. הם עשו מזה משנה אחת שתהיה המשנה המפורסמת ביותר. אז יש בזה שזו משנה חשובה בטח.

דיון: מה המשמעות של "קורין משנה זו"?

דובר 2:

אז יש לי ספק, כאן כתוב "קורין משנה זו". אני לא בטוח, כי הדבר הראשון שכתוב כאן הוא אכן משנה, "אלו דברים", שטוב לומר, לכאורה זו משנה חשובה. אבל אחר כך הוא ממשיך הלאה, "אמר ר' זירא", ו"לעולם יהא אדם", אז חשבתי שיכול להיות שהלשון "משנה" כבר ראינו, הרמב"ם אמר בתחילת הלכות תפילה, "ואין משנה לתפילה זו מן התורה", אתה זוכר? "משנה" זה תרגום "נוסח". יכול להיות שהוא מתכוון לומר שחלק הוא אכן משנה, אבל הוא מתכוון לומר שזה הנוסח שאומרים.

תרגום לעברית

למדנו השבוע את הפרק, זה היה הפרק השישי, והוא מתחיל "שנו חכמים בלשון המשנה". זו ברייתא שנכנסה למשנה. ראיתי שם במהרצ"א, הוא אומר שסוף כל אחד מששת הסדרים מסתיים בדבר שאינו משנה. מה שר' שמעון בן לוי אומר, "עתידי הקדוש ברוך הוא להנחיל לכל צדיק וצדיק ש"י עולמות", שנמצא בסוף עוקצין, הרי ר' שמעון בן לוי הוא אמורא, זה מאמר בסנהדרין. וכן בסוף ביכורים יש את הברייתא של אנדרונינוס, שופל ונושם, שהיא ברייתא אחרת.

זה מאוד מעניין, אבל כל הדברים האלה נקראים "משנה". זה לא אומר כלום, זה לא דווקא שיש הקפדה על זה. יכול להיות גם ברייתא שחשובה ליהודים. אולי להיפך, אולי משנה נקראת משנה כי זה סוג של דבר, נוסח, משהו... משנה היא דבר שלומדים, וככל שלומדים אותה יותר היא יותר משנה. אה, משנה יכולה להיות גם מלשון שינון, כמו דבר שכתוב יפה ושאפשר לשנן אותו בקלות. כמו שאומרים שמשניות צריך לדעת, אז זה מלשון שינון.

"אלו דברים שאין להם שיעור" – המשנה

מה שאמרנו כך, הציבור לא תמיד החזיק שיש מחלוקת מסוימת, יש ספר 'אהבה', זה תלוי לדעתי באותה מחלוקת. דיברנו האם צריך ללמוד ביום פירוש המילות, כלומר האם אפשר למשל ללמוד דברים על הנשמה של הנוסח שאנו אומרים 'אלוקי נשמה', או שזה לא דווקא המקום העיקרי שבו צריך ללמוד דברים כאלה, וזה המקום שבו זה שייך למשל או כמו הרמב"ם, או כמו האר"י הקדוש, אני יודע מה צריך להסביר את הנשמה.

מחלוקת ידועה. עכשיו המחלוקת נוגעת למעשה, כי זו התפילה כאן. אפשר לשמוע גישה שרק נלמד פירוש המילות, אבל זה כמים שאין להם סוף, כי יש על פי פרד"ס, יש אוצר אדיר, אפשר ללמוד מזה הרבה. ובעוד היד נטויה, ר' יצחק, דיברנו שאם יש כאן מהמאזינים שלנו שרוצים שאני או ר' יצחק או בעזרת ה' שיעור בפירוש המילות, אנחנו פתוחים לעסק. יהודים רוצים לשמוע והם מוכנים ללמוד. אבל עכשיו נעשה יותר פשרה טובה שדיברנו עליה. לא נלמד פירוש המילות, אבל כן נסביר את הסדר, למה נכנס החלק הזה, או מה הענין, החלק הזה הוא תפילה, בקשה, ענין של ללמוד קצת תורה. בערך כך, כן נלמד ונאמר על כל חלק משהו מה החלק הזה, לא נלמד מילה במילה פירוש המילות.

טוב מאוד. אז מי שרוצה להירשם לשיעור של ר' יואל על סדר התפילות, ישלח צ'ק, קוויטל עם פדיון, איך שמקובל, ונעבוד על זה.

סדר התפילות בשחר – התחלה

בואו נלמד בפנים. אומר הרמב"ם, סדר תפילות, רבי יוסף עשה את הפרקים, בשחר. אה, מעניין, אפילו הפרקים "סדר תפילות" לא כתב הרמב"ם. זה כמו פשוט, אחרי ספר אהבה מתחיל "נהגו". כן, זה מעניין.

הלכה א – אחרי פרשת צו וברכת כהנים

אז אומר הרמב"ם, מתחיל הרמב"ם את סדר התפילות, אומר הוא כך: "נהגו העם לקרות בכל יום בשחר", כל יום בבוקר, כש... "אחר שקורין פרשת צו", אחרי שקורים את הפרשה בתורה "צו את בני ישראל ואמרת אליהם את קרבני לחמי", "וברכת כהנים", הברכה של ברכת כהנים, כן, שאומרים כל יום, שהרמב"ם כבר קודם בהלכות תפילה פרק ז' אמר הרמב"ם שאחרי ברכת התורה, אחרי שאומרים את ברכת התורה, לומדים מיד, סומכים כמו ענין של לסמוך את הברכה לדבר, לומדים... אמר לנו שם שאחרי ברכת התורה אומרים פרשת צו וברכת כהנים. והוא אומר, עכשיו הולך הרמב"ם, אז מה עושים משם והלאה.

דיון: הרמב"ם מתחיל בבית המדרש

נכון, אז אם אני יכול רק לנסות להבהיר לעצמי כאן את הנקודה. אז דיברנו, הרמב"ם לא עושה ממש סידור, נכון? במובן מסוים, כאן הוא עושה סידור, הוא מתחיל מהבוקר. הוא גם כבר אמר הרבה הלכות, מה שהוא כבר אמר בבירור הוא לא חוזר עליו. אז למשל, זה שבבוקר אומרים אשר יצר, שזו הברכה הראשונה לפי הרמב"ם, אלוקי נשמה, לא כתוב כאן, כי זה כבר היה כתוב בהלכות ברכות אחרי תפילה. בהלכות תפילה היה כתוב שיש ברכות, והרמב"ם אומר שעושים כל דבר בזמנו, כן, לא בבית המדרש.

אה, טוב מאוד. בבית אפילו לא רצו סידור, כי אדם לא היה לו סידור במיטה, או ליד הכיסא, או ליד המרחץ, כל הדברים האלה. את כל הברכות האלה אדם צריך לזכור, ואנחנו אומרים כל הזמן, כאן זה כשבאים לבית המדרש, ובבית המדרש נעשה מקום לסידור.

אה, אז זה מה שרציתי לשאול, אז כאילו ברכות התורה עושים כן או לא בבית המדרש? כי אתה אומר פרשת צו, אז לכאורה היית אומר, "השכם לקרא", הוא לומד בבית, עושה גם ברכות התורה.

אבל הם כבר ראו אז, חשבו, מה לכאורה פשט הגמרא הוא, שאם אחד הולך מיד בבוקר לבית המדרש, לא צריך לעשות ברכות התורה, כי הוא הולך לומר ברכת אהבה רבה, שהיא סוג של ברכות התורה. כל ברכות התורה היא לכאורה רק למי שקם בבוקר ללמוד.

אבל מהרמב"ם היה משמע שם שזה כבר כמו תקנה שלומדים כבר לפני התפילה קצת, ועושים ברכות התורה, ובגלל זה צריך מיד לומר קצת, קצת

דובר 2:

ההלכה הבאה היא הברייתא דתנא דבי אליהו, שאנחנו נוהגים לומר אותה בסוף התפילה. נכון. צריך לדבר על זה למה לא הכנסנו אותה, אבל ר' זירא, ככל שהמשכנו לדבר, לא נכנס לכל ההיסטוריה, אבל זה נוסח הרמב"ם.

תנא דבי אליהו: "כל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן עולם הבא". לא כתוב "בכל יום" הוא מעיר. **"כל השונה הלכות".** אה, אכן. **"כל השונה הלכות",** מי שלומד הלכות, **"מובטח לו שהוא בן עולם הבא, שנאמר 'הליכות עולם לו', אל תקרי הליכות אלא הלכות".** הליכות רומז על הלכות. אז מי שלומד הלכה פסוקה, טוב מאוד.

אז זה לכאורה שבח על מה שלמדנו עכשיו קצת הלכה, עם ההלכה הזו הולכים לעולם הבא. זה כמו אגדה.

"תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם"

דובר 2:

זו אגדה. מאוד דומה. וזה בעצם, זה כולל את שני המעמדים הקודמים. זה מדבר על שכר של הלכה פשוטה, של הלכה, סתם הלכה זה שלי, ועל העלייה לעולם, העלייה לעולם הבא.

והקטע הבא הוא על שלום. זה ממש שני הדברים: עולם הבא ושלום בעולם הזה. **"תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם",** שתלמיד החכם ששונה הלכות יש לו שלום בעולם, יש לו עולם הבא ויש לו שלום בעולם. כמו שהמשנה לימדה אותנו כמה דברים, יפה מאוד.

שנאמר "וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך". הדרשה של חז"ל היא ש"בניך" לא פירושו הילדים שלך, כמו נוסח הברכה בישעיה, הנבואה שיהיה טוב לילדים, אלא "בניך". בסדר, הגמרא מביאה את כל הנוסח. ומה פירוש תלמידי חכמים? אלו שמבינים פירוש פשוט, מלשון הבנה. אני חושב שפשוט פירושו מלשון הבנה. יש גם דרשה מלשון בנין, בנין עולם.

הבדל בין שונה הלכות לתלמיד חכם

דובר 2:

אני חושב, אולי הייתי אומר פירוש: שונה הלכות זה לא אותו דבר כמו תלמיד חכם. רואים בהלכות, הספד כתוב, אפילו שונה הלכות. שונה הלכות פירושו מי שלומד משניות, תלמיד חכם הוא מי שלומד גמרא. מי שלומד משניות הולך מהר לעולם הבא, אבל תלמיד חכם גם מביא שלום. כי להביא שלום זו עבודה גדולה יותר. כי עולם הבא אתה יכול להיות אינדיבידואל קטן, מה איכפת לך לעשות את כל העולם שלום?

"העולמים יודעים" – הקטע לפני שמע ישראל

דובר 2:

אחר כך בא הקטע, "העולמים יודעים". אני לא יודע מה הפשט של הקטע, מה הפשט? אני חושב שזה קטע ארוך אחד שנראה לי כמו סוג של גרסה או סוג של נוסח של ברכת התורה עצמאית, כזו ברכת תורה מיוחדת, כי זה מתחיל עם... בסדר, זה ייחודי, ההתחלה עם הנחה גדולה היא... כנראה ברכות קריאת שמע אולי. כן, סוג של ברכות קריאת שמע, זה מה שהתכוונתי.

כי הקטע לפני שמע ישראל מאוד דומה לאהבה רבה. התוכן שלו מדבר על השמחה שאנחנו יהודים, ושרק אנחנו יכולים לומר קריאת שמע, ומיד אחר כך אומרים שמע ישראל. ומסיימים שוב עם כזה... כמו ברכות אחרי קריאת שמע, של אחרי תפילות ושבועות, על אחדות ה' וכו', כן, ממש כך, אמת.

יכול להיות שזו איזושהי תפילה קצרה, כמו שהיו תרי"ג תפילות קצרות. זו עוד גרסה, אבל למעשה קיבלו אותה כמה שצריך תמיד לומר, או שחכם כתב גרסה משלו של ברכת קריאת שמע.

נוסח התפילה שלפני קריאת שמע ופסוקי דמורה לפי הרמב"ם

נוסח "אמונים מחיינו" – תפילה מדור השמד

דובר 1: על אחדות ה' יותר.

דובר 2: כן, ממש כך, אמת. יכול להיות שזו איזושהי תפילה קצרה, כמו שהייתה לנו קודם התפילה הקצרה, יש עוד גרסה. אבל למעשה קיבלו את זה

אז **"אלו דברים שאין להם שיעור"**, המשנה מונה, יש הרבה מצוות שיש להן שיעור מסוים, כזית, אבל המצוות של פאה, ביכורים, או ראיון – העלייה לרגל, וגמילות חסדים, זה אומר המצוות האחרות שאינן צדקה, כי לצדקה יש גם מעשר כספים או אחרות, אבל גמילות חסדים בגופו.

ואחר כך אומרת המשנה, **"אלו דברים שאדם אוכל פירותיהן בעולם הזה"**, זה אומר שזה מביא תועלת בעולם הזה כי זה תיקון העולם, כך אומר הרמב"ם בפירוש המשניות, **"הקרון קיימת לו לעולם הבא"**. אלו דברים שגם חשובים לתיקון החברה, אבל גם עושים אותם כקבלת עול מלכות שמים, אבל זה עולם הבא, חיי נצח, חיי עולם. כיבוד אב ואם, גמילות חסדים, והבאת שלום בין אדם לחברו. זה אומר, כל הדברים האלה טובים בעולם הזה ובעולם הבא. **"ותלמוד תורה כנגד כולם"**. תלמוד תורה הוא עוד יותר הכלל שמביא בעולם הזה ובעולם הבא. כתוב כמו שהרמב"ם אומר שמי שיש לו חכמה, יש לו חיי נצח, ומי שאין לו חכמה, הוא גם ירגיש בעולם את החסרון.

המשנה היא "מה טוב"

דובר 2:

טוב מאוד. אז זו המשנה הראשונה כמו שאומרים. אפשר לומר שהמשנה היא כמו טוב, "מה טוב", כן, מה טוב. עוד לפני התורה שואלים "מה טוב". המשנה אומרת לך "מה טוב". ראיתי שיש רב, רבי, אני לא יודע, רב, הוא כתב ספר על מה זה **"Jewish view of happiness"**, והוא אומר שהוא חושב שבמשנה כתוב, זה מסביר את הדרך היהודית, לעשות את כל הדברים האלה כדי לקבל חיים טובים. וזה מאוד בסיסי.

דיון: שיטת ר' משה פיינשטיין של מעשר מהזמן

דובר 2:

אני לא רוצה להתעכב על המשנה יותר מדי, אבל יש דבר יפה מאוד מר' משה פיינשטיין שיהודי צריך לעשות מעשר מזמנו. כן, זה כל כך ידוע. אבל זה נגד המשנה של **"אלו דברים שאין להם שיעור – גמילות חסדים"**. אז זה טוב מאוד, לכל היותר ר' משה עושה את זה כעצה טובה יפה, מינימום. מינימום? זו תוספת, חז"ל לא עשו שיעור, להיפך.

אבל זה משהו שאי אפשר לכמת. אי אפשר לומר שמי שאמר "צא מהמכונת שלי" למישהו שנסע איתו באמצע הדרך כי הוא כבר סיים את החסד שלו לאותו אדם, זה לא חסד. צריך להסתכל לפי המצב, לפי האדם.

מימרא של ר' זירא – הלכה פסוקה

דובר 2:

יש את ר' זירא. הבא היא המימרא של חז"ל, וזה קטע גמרא. אז יש עוד שתי מימרות. עוד הלכה אחת שלומדים, וזו המימרא שר' זירא אמר **שנשי ישראל החמירו על עצמן** – אני לא רוצה לקרוא את כל המילים, זה ייקח לנצח – **שאפילו אם יש רק טיפת דם, קטנה מחרדל, הן ממתנינות שבעה נקיים**. יותר מההלכה הפשוטה שרק זבה, וכביכול מי שלומד שם את הסוגיא יודע.

וזה כתוב כאן, כי בגמרא כתוב ש"כל העומד ומתפלל מתוך הלכה פסוקה", אביי אמר: מה דוגמה להלכה פסוקה? המימרא של ר' זירא. אני חושב שהפירוש פשוט, כי זו מימרא שמפשטת מאוד הלכה מסובכת. אם היא הייתה צריכה לחשב זבה, נדה, היו אלפי פרטי הלכות לחשוב האם היא יכולה להתפלל. זה ברור: שבעה נקיים, את יכולה ללכת להתפלל.

אבל אתה רואה כאן שהלכה פסוקה פירושה ככל שפחות את מתעמק, רוב בנות ישראל מעשית. אז יש לנו רב מעשי. מי שרוצה, בנות ישראל יכולות להתפלל אחר כך. זו סגולה, אולי, אני לא יודע.

תנא דבי אליהו – "כל השונה הלכות"

דובר 2:

זכות אבות, כן? אנחנו **"בני ברייתך"**, כמו שעברנו ברית של אברהם אבינו וברית אבות. **"בני אברהם אוהבך"**, כמו שאברהם אבינו אהב אותנו, מתכוונים לעקידה, שם יש נוסח קצר של עקידה, **"זרע יצחק יחידך שנעקד על גבי המזבח"**, ועם זה מתכוונים לזכות של יעקב שנקרא ישראל וישורון, ישורון הוא לשון של שור, כן, של מלכות.

לפיכך, צריך להודות לנו, אפילו כשאנחנו כל כך שבורים, אבל אנחנו גם עם כל כך בר מזל, צריך להודות לה', ולהודות לשבח ולהודות, וכאן אומרים שמע ישראל.

נוסח הרמב"ם — בלי "ואהבת"

דובר 1: רואים שבנוסח הרמב"ם לא בא ואהבת. רואים שאו שהיהודי כבר אמר קודם בברכות, או שהוא הולך לומר אותו מיד עם הברכות.

דובר 2: בסדר, יכול להיות שהיהודי, קודם כל נאמר אחר כך, דור השמד לא היה לו זמן לומר את כל זה, הוא אומר את הפסוק הראשון שהוא העיקר. אבל הוא פוסק שהוא צריך לומר.

מודים לה' שזכינו לקריאת שמע, **"אשרנו מה טוב חלקנו"**, **"אשרנו שאנו משכימים ומעריבים"**, שאנחנו אומרים בבוקר ובערב שמע ישראל.

הקטע על אחדות ה' ונצחיות

פעמיים **"שמע ישראל"** בנוסח הרמב"ם

דובר 2: והקטע הבא מדבר על... אצל הרמב"ם כתוב פעמיים שמע ישראל, שמת לב?

דובר 1: מעניין.

דובר 2: כאן יש סוג של פיוט, פיוט קטן שמסתיים בשמע ישראל. ומסיימים בקידוש השם, מדברים כאן על אחדותו יתברך וקדמותו יתברך, יסודות, **"אתה קודם שנברא העולם ואתה אחר שנברא העולם"**, שה' נצחי. מדברים כאן על שה' הוא בסוף, או שה' הוא קדמון. **"אתה הוא בעולם הזה ואתה הוא לעולם הבא"**, **"אתה ראשון ואתה אחרון"**, זה לכאורה אותו דבר כמו קודם ואחר.

דובר 1: דומה, כן.

דובר 2: ומסיימים **"מקדש את שמך ברבים"**, וזה מתאים מאוד למצב של דור השמד, להיות קידוש השם, **"ושאלותינו תענה"**, שזו גאולה קרובה, שהיהודים יצאו מהמצב הנמוך שבו הם לפי איך צריך ללמוד מה זה. **"ברוך המקדש שמו ברבים"**, **"את שמו ברבים"**.

"אתה הוא ה' לבדך" — שבח על גדולת ה'

דובר 2: וכאן אומרים קטע שאנחנו אומרים יותר מאוחר אצל ברוך דוד.

דובר 1: כן, אבל אנחנו אומרים דומה, דומה לזה אנחנו גם אומרים **"אתה הוא ה' לבדך"**, אנחנו רק אומרים פסוקים אחרים.

דובר 2: זה גם שבח על גדולת ה', שה' ברא הכל. **"ואתה מחיה את כולם"** זה דבר אדיר, שה' הוא... בלעדיו לא יכול להיות העולם, כן, לכל הפחות כך הרמב"ם יפרש את זה, שהעולם צריך להגיע אליו, הוא מחיה את כולם, **"וצבא השמים לך משתחויים"**.

ושוב האבות, **"אתה הוא ה' האלקים אשר בחרת באברהם"**, אומרים 'ממצרים ועד כשדים', מתכוונים לרמוז על פי חז"ל שהוא היה בכבשן האש, כי זה פסוק, יש שני פירושים בפסוק, או 'אור כשדים' זה שם המקום, או כמו המדרש, 'אור' זה האש. הסוף הוא 'שמו אברהם', הוא זכה לקבל שמו אברהם, ומסיימים שוב עם הנצחיות **"אתה הוא ה' אלוהינו לא השתנית"**, **"ה' מלך ה' מלך ה' ימלוך לעולם ועד"** מדבר גם על המלכות הנצחית, זה אומר שה' הוא מלך לנצח, 'עובר והווה ויהיה', יש הרבה 'אתה'ים, 'אתה' 'אתה' 'אתה' 'אתה' 'אתה', נוכח, ומיקוד חזק מאוד על נצחיות.

פשט **"דור השמד"** — ה' לא משתנה

דובר 1: נכון. זה גם הגיוני עם הפשט של דור השמד. אנחנו היום, זה לא זמן טוב, אבל ה' הוא לנצח, ה' לא מזדקן. איך אומר החתם סופר? 'האבא הזקן לא מזדקן', כך הלשון. **"ישועה אל תזכור לנו עוונותינו"**, דבר מאוד

כמה שצריך תמיד לומר, כמו שחכם כתב גרסה משלו של ברכות קריאת שמע שהיא הרבה יותר קצרה, וזה מצא חן בעיני חכמים והתחילו להוסיף אותה.

מקור הנוסח — תנא דבי אליהו רבה

דובר 2: אז הוא מביא אכן כאן בעמוד של השבועי אלקוט, בשם רבינו אברהם בן בנימין, שכל הנוסח בא מתנא דבי אליהו רבה. רק הפירוש, רבינו בנימין, **שאהבה רבה, לעולם יקדים רחמים לשמים בסתר**. כן, אצלנו אומרים גם בגילוי, אבל הרמב"ם היה רק בסתר, וכך הוא אומר גם שזה הנוסח הנכון.

והוא אומר למה? כי אבא אליהו עשה את התקנה לדור של שמד. הייתה גזירה שאי אפשר לקרוא קריאת שמע, לכאורה ברבים בבית המדרש, אז אמרו **"זאת רחמי שמים בסתר"**, אמור את הנוסח בחשאי. זה ממש כמו שאמרת, שזה איזשהו נוסח חלופי.

או מבקשים שה' יעשה כן ברבים, וישיב אותנו ביחוד, שה' ירים את קרננו. זה אומר שאם יהודי מאוד מודאג שמגיע אנטישמיות ולא יודעים מה קורה באמריקה או בעולם, עדיף להתמקד בתפילה שהולכים לומר מחר. כבר יש תפילה לזה, הכל כבר מוכן.

זה המשך של התנא דבי אליהו, בא אחרי התנא דבי אליהו הקודם. והתנא דבי אליהו יכול להיות הכנה לשני המאמרים הבאים.

נוסח הרמב"ם בהשוואה לשלנו

דובר 2: ונוסח הרמב"ם, אצלנו לא אומרים את זה, זה לא הנוסח שלנו. אצלנו אומרים כאן את ברכות השחר, שהרמב"ם אמר שעדיין לא צריך לומר בבית הכנסת. אומרים את זה כאן בערך, ואנחנו לא אומרים שום קדושה לדברים אחרים, הרמב"ם לא מביא שום קדושה כאן באמצע.

דובר 1: לא, לא שטחי. בסדר.

תוכן ומבנה של הנוסח

הקדמה — שבירה וחיזוק

דובר 1: בוא רק נאמר על מה התפילה, נכון? זה מתחיל כמו שר' נחמן'ל אומר פירוש טוב מאוד על התפילה, כן? יודע, ר' נחמן'ל אומר, יהודי צריך להחזיק את עצמו קטן, אחר כך הוא צריך לחזק את עצמו, הוא לא יכול להישאר קטן.

אז שמו, קודם אומרים **"אמונים מחיינו"** וכו', אחר כך אומרים... זו הקדמה לתפילה, כן? בא **"אבל"**, שיהודי יהיה כזה סוג של יהודי שאומר תמיד את התפילה. אחר כך אומרים **"אבל אנחנו"**, אנחנו כן יהודים.

והם מעירים שלא כתוב כאן הקטע **"לבד הנשמה הטהורה"**, מתי כתוב את זה.

דובר 2: אה, גם. אבל אני חושב שזה מתאים כאן מאוד עם מה שאתה אומר, כי דור השמד, הפשט שהיהודי באמת לא למד והתפלל כל היום, הוא לא יכול להתפלל על כל הזכויות שהוא מדבר על שמחה, צריך להודות על האמת. אז מביאים כאן שעכשיו אנחנו יכולים רק לדבר על השבירה שלנו, ושככל זאת אנחנו יהודים. אבל לא, אי אפשר כאן להביא את הרוחב של כל כך הרבה מרי דשמיא וכו'. זה מתאים.

השוואה לתניא — איך אפשר לאהוב רשע?

דובר 1: אבל מה שאתה אומר ר' נחמן'ל, וחשבתי כמו מהתניא שהוא מדבר כמה רע אדם צריך לומר לעצמו מה הוא, הכל נכון. אבל אחרי כל המעשים, איך אדם יכול לאהוב פתאום יהודי שהוא רשע?

זה מוציא, כמה נמוכים החלקים שלא טובים, החלקים שהולכים אחרי היצר וכו', ומונים כמה חלשים אנחנו, כמה מעט אנחנו חשובים, כי **"כל הגיבורים כאין נגדך"** מול גבורות של הקב"ה אנחנו כלום, החכמה שלנו היא כלום, הבינה שלנו היא **"כבלע יחכם"**, והכל ממש כלום, מכים את עצמנו למטה.

אבל יש לנו דבר אדיר, הנשמה שלנו. **"אבל אנחנו בני ברייתך"**, אנחנו מתחזקים עם אבותינו, כן? כמו שהגמרא אומרת, תמה זכות תורה, יש אבל

דובר 1: הברכה לפני היא ברוך שאמר, והברכה לאחר היא ישתבח. יש עוד דבר, שיש גם פסוקים לפני ולאחריה. זאת אומרת, אנחנו למשל נוהגים שלפני ברוך שאמר, בנוסח ספרד, אומרים כבר הודו. זה כבר עוד רמה שלפני הברכה אומרים גם כבר שבה. נראה שלרמב"ם יש נוסח שאומרים אחר כך, אומרים שיר השירים אחרי ישתבח, לפי הרמב"ם.

אנחנו עושים את זה רק פעם בשנה, אנחנו עושים... יש שנוהגים לומר שיר המעלות אחרי ישתבח. יש פשוט מושג כזה של לומר אחר כך.

אוקיי, אז את זה נלמד. בהחלט, נוסח הרמב"ם הרבה יותר קצר, כי בסידור שלנו יש עוד עקידה, ויש לנו עוד פסוקים שונים מקרבנות, וה"איוהו מקומן" הארוך, אחר כך בא הודו וכל הדברים שאומרים, "למה תאמר יעקב" וכל הדברים. כן, אבל כאן פסוקי דזמרה זהים, וברוך שאמר ארוך יותר.

אומר הרמב"ם כן: **"ברכה ראשונה שאומרים אותה לפני פסוקי דזמרה, זהו נוסחה: 'ברוך שאמר והיה העולם ברוך הוא'"**, ועוד שבחים שונים שמדברים על הקב"ה שהוא מושל, הקב"ה אומר ועושה, גוזר ומקיים, הקב"ה הוא בעל הרחמים, רחמן שמרחם על הבריות, **"ברוך מביא רפואה ומביא אורה"**, ברכה על זריחת השמש. אחר כך אנחנו אומרים בברכות השחר שלנו "ברוך יוצר אור".

"ברוך משלם שכר טוב ליראיו". מה אנחנו אומרים גם? **"ברוך שאין לפניו לא עולה ולא שכחה ולא כזב ולא מרמה ולא משוא פנים ולא מקח שוחד"**. כך מדברים על הכליות, "דיין אמת". **"ברוך חונן אדם דעת"**, מדברים שוב על המצוות. ומסיימים, **"ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם, המלך המפואר והמהולל בפי עמו"**, איך הקב"ה משובח אצל היהודים, אצל כל העם, **"משובח ומפואר בלשון חסידיו ועבדיו"**.

והנה ההקדמה לתפילות שאנחנו הולכים לומר: אנחנו הולכים עכשיו להודות לך **"בשיר דוד בן ישי עבדך משיחך"**. **"בשבחים ובזמירות"**, זה שבחים זמירות, **"נודך ונשבחך ונפאריך ונרוממך ונמליכך"**, כל אחת מהמילים יש לה משמעות, אבל אנחנו לומדים כבר את פשט המילות. **"ונזכיר שמך מלכנו ויחידנו"**, שיש בנוסח "יחד", כולנו יחד יהודים אומרים את זה בציבור. אצלנו אומרים "יחוד אל עולמים נאמר", וכאן אומרים "יחד". יחד, כי אנחנו לוקחים משבח ומפאר עד שמו, והלאה מסיימים בנצחיות. זה מאוד מעניין, מתחילים להתפלל "נשמת כל חי", הנצחיות של הקב"ה, **"מלך מהולל בתשבחות"**, מהתשבחות שהולכים עכשיו לומר.

דיון: המבנה של ברוך שאמר והעניין של שמות נרדפים

דובר 2: כן. מעניין שני דברים שרציתי לומר על הברכה הזו. קודם כל, זו פשוט ברכה, היא מתחילה "ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם" ומסתיימת "ברוך אתה ה'", אבל יש לה כאלו פתיחה. זה מאוד מעניין, אני לא יודע אם יש עוד ברכה כזו. אני חושב שאצלנו בנוסח יש שלוש עשרה, כך סופר סדר האריז"ל, שלוש עשרה פעמים שאומרים "ברוך" לפני שמגיעים למילה "ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם". אבל המבנה של הברכה הוא, זו פשוט ברכה, רק היא מתחילה הרבה מאוד פעמים אומרים "ברוך, ברוך" עד שאומרים סוף סוף "ברוך", ומסתיימת כמו שאתה אומר "מלך מהולל בתשבחות".

רציתי לומר עוד... רציתי לומר על מה שאמרת שלכל מילה יש משמעות. כאן דווקא אני חולק, כי נכון שלכל מילה יש משמעות, אבל הסיבה שאומרים כל כך הרבה מילים, זה הכל שמות נרדפים. מה בדיוק ההבדל בין "נשבחך" ו"נפאריך"? אני יכול לומר משמעות, אבל הסיבה שיש כל כך הרבה, כי עצם הריבוי, שאומרים את אותו הדבר כל כך הרבה פעמים, הוא עצמו היופי והטעם, החיות של הפיוט. וכשנכנסים "מה ההבדל בין 'משבחך' ומה ההבדל בין 'מפאריך'?", מאבדים את הטעם.

ליקוט הפסוקים לפני תהלה לדוד

דובר 1: אחר כך יש פסוקים. הלאה יש ליקוט של פסוקים. אומרים "יהי כבוד ה' לעולם ישמח ה' במעשיו. יהי שם ה' מבורך מעתה ועד עולם." זה פסוק אחד, ואחר כך פסוק בתהלים **"ממזרח שמש עד מבוא מהולל שם ה'"**. גם תהלים, שניהם תהלים. **"ממזרח שמש עד מבוא מהולל שם**

חשוב, כי העולם משתנה כל הזמן, אבל ה' לא משתנה. והיהודים הם העם שהם אומרים 'שמע ישראל' שה' לא משתנה. ממילא הם מקווים שהוא יבוא עם ישועה טובה.

פסוקי דזמרה — הלכות תפילה פרק ז'

איך קוראים לחלק הזה של התפילה?

דובר 1: אוקיי, אז זה... איך קוראים לחלק הזה של התפילה? חלק מהתפילה זה לא תרגום טוב, כי זה לא אומר כלום בעצם. או אפשר לומר שזה חלק מברכות התורה, כמו המשך של דברי תורה. יהיה יותר מרחיב, יגיד אפילו איזהו מקומן ועוד קרבנות ואחרים, הכל בעצם לימוד התורה. צריך לדעת כשאומרים 'חלק מהתפילה', צריך לכוון למצוות תלמוד תורה, לא רק למצוות תפילה. נכון?

דובר 2: אני יודע מי אומר את זה, להיות בטוח.

שיטת הרמב"ם — הלכות תפילה פרק ז'

דובר 1: עכשיו נוכל ללמוד בנוסח שהרמב"ם כבר הזכיר ב... אתה זוכר איפה? בהלכות תפילה? עכשיו כבר הזכיר שיש... איך הוא אמר, אתה זוכר? הוא דיבר על ברכות פסוקי דזמרה. הרמב"ם כבר הזכיר, אתם לא מסמנים? אה... תפילה פרק ז' מאוד... אממממ... פרק ז' בסוף, נכון? לא ממש. אני חושב שבסוף פרק ז' כתוב סדר התפילות.

דובר 2: כן, אבל לפני זה היה כתוב שזו מעלה, זה שבח חכמים.

דובר 1: **"שבח חכמים הראשונים שהיו קורין בספר תהלים"**. איפה זה? פרק ז' עדיין?

דובר 2: אחרי שהוא אומר להיות עניו ושפל רוח, הוא אמר 'קורא פרקים והלכות משנה וברייתות', מה שהוא אמר קודם, שעדיף לומר את אלה הדברים ודברים אחרים. והנה הבא **'שבח חכמים הראשונים שהיו קורין זמירות מספר תהלים מן אשרי עד סוף'**. ואני נוהג לקרות פסוקים לפניו ולאחריהם, ואח"כ תקנו חכמים שיהיו לפני כל הזמירות ברכת ברוך שאמר, ולאחר כל הזמירות ברכת ישתבח, ואח"כ קורין קריאת שמע.

מבנה של פסוקי דזמרה

דובר 2: אז את החלק הזה נלך עכשיו בעצם... אוקיי, אז החלק הזה הולך בעצם ללמוד את הנוסח של זה. יש שבח, הרמב"ם לא אומר שזה חיוב, כן? כאן הב"ח אמר שזה חיוב. פשוט שזה לא חיוב, זה שבח, זה דבר טוב. שלפני התפילה צריך לומר, הרמב"ם אומר, **"זמירות מספר תהלים"**, שזה אומר מ"תהלה לדוד" עד הסוף. אז זה העיקר שאנחנו קוראים פסוקי דזמרה, זה הדבר, מ"תהלה לדוד" עד סוף **"הללויה כל הנשמה תהלל י-ה"**.

זה, כל התפילה מתחילה בשבח והודאה, יש תוספת גדולה של שבח והודאה לפני התפילה. אבל זה גם היה באופן מרחב, מה העיקר? העיקר הוא התהלים, ההללוי-ה'ס, ו"תהלה לדוד".

ואחר כך אומר הרמב"ם, יש מנהג שלפני זה ואחרי זה אומרים פסוקים. הפסוקים יכולים להיות כמו **"יהי כבוד" ו"ויברך דוד"**, כן? לפני זה יש פסוקים, זה ליקוט פסוקים, פסוקים שונים שאומרים לפני הזמירות, וקצת אחר כך, **"ויברך דוד" וכן הלאה**.

ועוד דבר, יש ברכה לפני ולאחריה. הברכה לפני היא **"ברוך שאמר"**, והברכה לאחר היא **"ישתבח"**.

יש עוד דבר, שיש גם פסוקים לפני ולאחריה. זאת אומרת, אנחנו למשל נוהגים שלפני ברוך שאמר בנוסח ספרד אומרים כבר הודו, זה כבר עוד רמה שלפני הברכות אומרים כבר גם שבה. ונראה גם שלרמב"ם יש נוסח שאומרים אחר כך, אומרים שירת הים אחרי ישתבח לפי הרמב"ם. אבל אנחנו עושים את זה רק פעם בשנה, אנחנו עושים...

פסוקי דזמרה — ברכת ברוך שאמר, ליקוט הפסוקים, ותהלה לדוד

ברכת ברוך שאמר — נוסח הרמב"ם

אשרי ותהלה לדוד

דובר 2: מעניין, אצלנו יש כבר אצל אנשים בפינות המוח שהחלק מתחיל ב"אשרי", וזה נכון, כי "בכל יום אברכך" מתחיל עם ב', ואשרי הוא א', וחיברו את זה. אבל זה מתחיל סביב ממך ה' אמתך. "תהלה לדוד" זה פרק.

דובר 1: אז אצלנו, הרמב"ם מכניס את אשרי כאחד מהפסוקים לפני תהלה לדוד. כמו במנחה למשל, כשהרמב"ם אומר אומרים גם תהלה לדוד, אני חושב אומרים גם אשרי, אנחנו בטוח אומרים. אז זה כן, אבל זה דבר שאומרים תמיד לפני אשרי, אבל זה רק ליקוט של שני פסוקים יפים שאומרים. זה לא דבר שאנשים חושבים שיש מזמור שנקרא אשרי, אין כזה, זה לא נכנס.

דובר 2: אבל זה מעניין, לכאורה לכל הפחות המקומות שבהם השליח ציבור מסיים כל פרק, אולי לפי הרמב"ם הוא היה אומר שהוא צריך לסיים "אשמרה דרכי מחטא בלשוני", כי זה סוף הפסוקים שלפני משה. יש הרבה דברים שהשליח ציבור לא מסיים במקום הנכון, זה מנהגים.

דובר 1: ואז אומרים "תהלה לדוד ארוממך אלקי המלך", זה מה שאנחנו מכירים כאשרי, כמו שאמרת עכשיו, עד סוף ספר תהלים, עד סוף הספר. זה מעניין, הרמב"ם אומר תהלים בלי ה', כי בדרך כלל תהלים מתכוון למילה תהלה, ללשון תהלה, כמו שאתה אומר עכשיו "תהלה לדוד".

ויברך דוד — פסוקים מדברי הימים

דובר 1: ואחר זה, מה שאנחנו מכירים כפסוקי דזמרה, זה מסתיים שם "הללויה", בא מה שאנחנו מכירים כ"ויברך דוד", זה מתחיל "ברוך אתה ה' אלקינו ואלקי אבותינו", אנחנו אומרים עוד כמה פסוקים על "ברוך אתה ה'", לרמב"ם יש רק את זה.

דיון: "ברוך ה' לעולם אמן ואמן" — סיום או נצחיות?

דובר 2: זה מעניין, זה גם נצחיות, "ברוך ה' לעולם", נצחיות הקב"ה, "ברוך ה' לעולם אמן ואמן". אולי זה כמו אמן על מה שאמרנו עד עכשיו, כמו סיום. אה, סיום של כל הפסוקים. לא, אני לא הייתי אומר שזה בעיקר הסיום.

לכל דבר יש הרבה התחלות והרבה סיומים. לומדים, עושים ביום חמישי סיום, עושים עוד סיום.

דובר 1: וכאן הולכים אנחנו ללמוד את הפסוקים מדברי הימים. זו גם תפילת דוד, זה מאוד יפה. על כל פנים דוד המלך, המיוחד שהיה הלשון, "שירה דוד עבדך ודאי אשבח לבאך בשירה וזמרה". אומרים אנחנו עוד, כבר סיימנו את תהלים, אמרנו את סוף תהלים, עכשיו מחפשים עוד, יש פסוקים יפים מסוף ספר דברי הימים, כתוב שם "ויברך דוד את ה' לעיני כל הקהל ויאמר דוד", הוא אמר, הוא בירך, "ברוך אתה ה' אלקי ישראל אבינו מעולם ועד עולם, לך ה' הגדולה והגבורה והתפארת והנצח וההוד".

פסוקי דזמרה (המשך) — תפילת דוד, ברכת ישתבח, שירת היב, והוספות דשבת**תפילת דוד — פסוקים מדברי הימים ונחמיה**

יש גם תפילת דוד, זה מאוד יפה, כי אצלנו תמיד דוד המלך הוא המיוחד, כן? מה היה הלשון? "שירה דוד עבדך אשר שלחת לי בוחן בשירה וזמרה". אומרים אנחנו עוד, כבר סיימנו את תהלים, אמרנו את סוף תהלים, ועכשיו מחפשים עוד, יש פסוקים יפים מספר דברי הימים.

כתוב שם "ויברך דוד את ה' לעיני כל הקהל, ויאמר דוד", הוא אמר והוא בירך, "ברוך אתה ה' אלקי ישראל אבינו מעולם ועד עולם". אחר כך מדברים על נצח, "לך ה' הגדולה והגבורה והתפארת והנצח וההוד כי כל בשמים ובארץ". לקב"ה יש הממלכה, "לך ה' הממלכה והמתנשא לכל לראש", "והעושר והכבוד מלפניך", כל הכוחות הם ביד הקב"ה, הקב"ה הוא המושל, "ואתה מושל בכל ובידך כח וגבורה ובידך לגדל ולתקן לכל".

כאן כתוב לעשות, "לך ה' הגדולה והגבורה והתפארת והנצח וההוד". "ועתה אלקינו מודים אנחנו לך ומהללים לשם תפארתך".

ה". מכאן הכל תהלים. זה כל הפסוקים שאנחנו אומרים גם, נכון? אותו נוסח כמונו, ככל שאני זוכר. כמעט כולם. כן, "יהי כבוד", "יהי שם". כי אמרנו "מלך מהולל בתשבחות", לכן עושים ליקוט קטן של תהילות, ואחר כך מתחילים לומר חלקים שלמים. לא ממש הכל, ה' אלקינו ה' אחד.

דיון: למה פסוקים מישיעיהו ומשלי?

דובר 2: וזה מעניין, כי הוא היה צריך... כי ה' אחד אומרים על מה שברא בעולמו. המלאכים, אנשי כנסת הגדולה עשו את זה.

מעניין שהוא לקח פסוקים מתהלים, ודווקא את העניין הזה הוא הכניס ישיעיהו ומשלי.

דובר 1: אני אגיד לך סוד? כי אתה יכול להכניס בתהלים גם את הפסוקים. כי כולם יודעים, לא הכל בתהלים דוד כתב, כן? יש מחלוקת אחר כך גם, אז בדיוק כמו שיש בתהלים שיש אצלך, יש חלק תהלים, לא? מייחסים את זה לישיעיהו.

דובר 2: זה בטוח יותר עתיק ממי שתיקן את נוסח התפילה, לא? כן, בוודאי. אבל אני אומר שתהלים עצמו הוא כבר ליקוט. אומרים "שיר לדוד", כן? ואומרים למשל "תפלה לדוד", זה דווקא מדוד. אבל יש חלקים שלא דווקא מדוד, וקוראים לזה "שיר לדוד" באופן כללי, כי דוד המלך הוא נעים זמירות ישראל, אז אפשר לקרוא לזה גם "שיר לדוד" באופן כללי.

יש כאלה שאומרים שיש עשרה זקנים שחיברו את משלי, לא? אבל רואים כאן... שמוציאים גם מאוד את הפסוקים שכתובים לטובת היהודים, כן? "כי בחר ה' בציון", "כי יעקב בחר לו י-ה", "כי לא יטוש ה' עמו".

ההגיון והסדר של הפסוקים

דובר 1: לא, אני אגיד לך, בוא נעלה קצת. שוב, מתחילים עם העניין של כבוד ה' על העולם. לכאורה זריחת השמש בבוקר היא הדגמה כזו, הקב"ה עולה "ממזרח שמש עד מבואו מהולל שם ה'". ואחר כך כמה פסוקים על הנצחיות של הבורא, "זכר רחמי", "זכר חסדו לבית ישראל", "מחשבותיו לדור ודור", "מחיצה בכל מושלו".

דובר 2: לא, זה אולי עוד גם החלק של שמים מספרים, כמו בשבת אנחנו אומרים זה דווקא, שמים מספרים, אבל שם זה העניין של "יסודו בהררי קודש אוהב ה' שערי ציון". ואחר כך כאן מדברים על נצחיות ה', "ה' מלך עולם ועד", כאן "ה' הפיר עצת גוים". כל עניין על הגוים, "מארצו" נכנס טוב, נראה שהוסיפו אולי את זה עם "הפיר עצת גוים".

דובר 1: אני חושב, אני חושב פשוט פשוט, מה באמת הטעם למה אומרים את הפסוקים? מה באמת הטעם למה אומרים את זה? הסדר של "ה' מלך ה' מלך ה' ימלוך לעולם ועד" הוא בעצם שלושת הפסוקים: "ויאמרו בגוים ה' מלך", "ה' ימלוך לעולם ועד" הוא עצמו פסוק שלם, ו"ה' מלך" הוא הפסוק הבא. שמים את כולם ביחד, אבל זה בעצם, מביאים גם את כל הפסוקים.

וכאן מדברים על כמה פסוקים על שהקב"ה מפר עצת גוים, על זה הולכים שלושת הפסוקים האחרונים או ארבעת הפסוקים, "עצת ה' לעולם תעמוד", כל האחרים יתבטלו, "ה' הפיר עצת גוים", וכן הלאה. ואני חושב, כאן הוא מביא את הראיה מהבריאה, הקב"ה הרי הציב את הבריאה, "יצוה ויעמוד", זה עומד לנצח, דברי הקב"ה לא מתבטלים. ואותו בורא בחר בציון, והוא חשב על ציון למשכן לו, ואותו בורא בחר ביעקב, והקב"ה מעולם לא עזב את זה. אותו בורא שהקים את העולם זה יעמוד, אותו בורא שהקים את היהודים זה יעמוד, זה לא יתבטל לעולם ועד. ומסיימים עם "וירחם על עבדיו".

אני חושב כך, כמו מה עצת הקב"ה? "כי בחר ה' בציון". אה, היהודים חוטאים? הקב"ה מוחל. "והוא רחום יכפר עון ולא ישחית", הם לא יכולים להיות כפירה, "הרבה להשיב אפו ולא יעיר כל המתו". "ה' הושיעה המלך יענו ביום קראנו". מסיימים עם חלק בקשה כזה, וכאן הולכים ישר ל"אשרי". יושר חסדך ולחסדך, הם גם פסוקים מתהלים, "אשמרה דרכי מחטא בלשוני אשמרה לפי מחסום בעוד רשע לנגדי", וכאן הולכים לחלק הבא שהרמב"ם אומר הולכים לתהלה לדוד.

דיון: מאיפה בא "ועתה אלקינו"?

דובר 1:

"ועתה אלקינו" זה פסוק מאיפשהו אחר, נכון? אה, "ועתה אלקינו" ... זה מעזר, חשבתי. כן?

דובר 2:

לא, עד אחרי "ומהללים לשם תפארתך" זה עדיין מדברי הימים.

דובר 1:

אה. החלק האחרון, "וברוך שם כבודך ומרומם על כל ברכה ותהלה" זה מנחמיה. ממש מעניין, למה זה לא מתאים יותר לתהילות דוד? אולי כי הוא רוצה להביא את "ומרומם על כל ברכה ותהלה", שיכול להיות כל הדברים שאמרנו, הקב"ה עוד יותר גדול מזה, וזה הסוף, וזה לא מדוד אפילו.

דובר 2:

כן? אמת. אבל אנחנו עוד מרחיבים, אנחנו אומרים "אתה הוא ה' האלקים אשר בחרת באברהם", זה גם מנחמיה חשבתי. כן, כן. ולרמב"ם יש קצת יותר קצור.

ברכת ישתבח — חמש עשרה לשונות של שבח

והברכה האחרונה היא "ישתבח שמך לעד מלכנו המלך הגדול והקדוש בשמים ובארץ". כי לפני זה מתאים, כל התפילות שאמרנו עכשיו, מונים כאן:

- אחת

- שתיים

- שלוש

- ארבע

- חמש

- שש

- שבע

- שמונה

- תשע

- עשר

- אחת עשרה

- שתיים עשרה

- שלוש עשרה

- ארבע עשרה

- חמש עשרה לשונות של שבח

המשך פסוקי דזמרה ונשמת כל חי

מגדולת ה', שבח ה', מלכות ה', בעל הבית על העולם, ועוד נצח, נצחיות, "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד", "מלך גדול התשבחות", הוא גדול על התשבחות, כן? כמו "ומרומם על כל ברכה ותהלה". יכול להיות. יכול להיות, זה הפשט, שהוא גדול מהתשבחות.

אדון כל המעשים, כל המאורעות הקב"ה הוא האדון, לשון חזק יותר מעט מראש מקוברוטיס. **בורא שיעור הזמרה**, שיעורים של זמרה, או שיעור הזמרה, שזה קצת עניין של קבלה, כמו חסידות. **חי וקיים**, הקב"ה שחי לנצח, התשובה היא ממש זה, חי וקיים.

הערה על הנצחיות במבנה

מכאן והלאה רואים פחות, פחות עוסקים בנצחיות, אמת? זה מאוד חזק. רגע, עוד נדבר על הנשמות גם כן שוב. בסדר? אבל זה פירושו.

שירת הים — מנהג המקום

מקורא, אומר הרמב"ם, כאן באורחות תפילה, שהרמב"ם גם כבר הזכיר שיש מנהג, שם הוא אמר זאת באופן שיש מנהג, אבל כאן הוא אומר זאת

כמנהג בפשטות, שאומרים שירת הים. **מקורא השירה עד סופה, כמנהג המקום**. אם יש מקום שאומרים שירה, יאמרו זאת שם. הוא אמר שיש אנשים שאומרים שירת האזינו. כשהוא אומר כאן שירה, הוא לא אומר איזו שירה. יכול להיות שהוא מתכוון לשירת האזינו או שירת הים, תלוי במנהג. אה, אה, הוא מזכיר שם את שתייהן.

דיון: שיטת הרמב"ם לגבי מנהגים

דובר 1:

איך בדיוק, האם יש מקורות אחרים שהרמב"ם אמר שירה? זה מעניין. כי אם לא, זה מאוד יפה כמה הוא מתחשב בהזכרת מנהג הקהילות האחרות. הרמב"ם כנראה היה לו בזה עניין, הוא רצה שאותן קהילות, מי שיהיו, ילמדו את ספרו וירגישו שמדברים אליהם. הוא מזכיר זאת כאן שוב, זה דבר נפלא. הוא אומר זאת ולא פשוט כי...

נראה שיש שורה שלמה של רמות של דברים שהרמב"ם מבין שהם כמעט הלכה. אגב, כל הנוסח אולי הוא תקנת חכמים, ויש רק דברים שהם ממש מנהג שעושים בבית הכנסת. אז צריך להבין טוב יותר אילו דברים הם ממש מנהג ואילו דברים הם תלויים במנהג המקום, איך זה משתנה.

כן, זה כל מה שלמדנו פסוקי דזמרה מהשבועות.

תוספות דשבת — הקדמה כללית

עכשיו שבת, שבת מוסיף כל העולם, אה, אחרת מעכשיו שזה מנהג המקום, שבת מוסיף העולם לפני ה' כי בא, נסתר זי. כן, תן לי לומר עוד קצת יותר הקדמה כללית.

זאת אומרת, ששבת יש שני דברים שעושים. כלומר, כמו שלמדנו פסוקי דזמרה, יש את המרכז, עיקר פסוקי דזמרה, שזה שירת דוד שאומרים מתהלה לדוד עד הסוף. באים לפני זה ואחרי זה פסוקים, לפני זה ואחרי זה ברכות.

בשבת מוסיפים גם דברים, על פי מנהג מוסיפים דברים גם אחרי זה, כלומר לפני ברכת... אפשר לומר שמרחיבים את ברכת ישתבח במובן מסוים עם תוספת גדולה שנקראת נשמת. וצריך את הדבר לפני זה, מוסיפים פסוקים לפני זה, אנחנו מוסיפים מזמור שיר ליום השבת לפני יהי כבוד, ולפעמים אנחנו מוסיפים אפילו עוד לפני ברכת יוצר עוד זמירות. אז מוסיפים לפני ואחרי שבת ויום טוב אולי גם. נכון?

הרמב"ם מביא את שניהם, את נשמת מביא הוא את התוספות האחרות. אהם, הוא אומר, חלק היה בא המבנה.

קושיא: למה מוסיפים בשבת?

זה מעניין, כי בחז"ל רואים אנחנו ששבת מקצרים בנוסח התפילה, כלומר לכל הפחות בשמונה עשרה. בסדר, זה כי לא רוצים לבקש שאלת צרכים, וכאן מוסיפים. זה מעניין.

שאלה טובה.

דיון: למה נשמת בשבת?

דובר 1:

בסדר, נשמת, איך זה שייך אחרת ששבת בבוקר יש נשמת? ואני אשאל אותך למה זה... זה בטוח ש... זה כמו שכל העם בא, אז לפחות בשמונה עשרה שיהיה קצר, וזה בשביל היהודים הישרים שבאים מוקדם לבית הכנסת.

דובר 2:

לא, אבל אתה צודק, עיקר הקיצור של שמונה עשרה הוא רק שלא יבקשו שאלת צרכים, שלא יכנסו לכל צרכי הגוף, וטאבר יו וואנט טו קול איט, צרכים. אבל זה בטוח פעולה בחז"ל. קריאת התורה קוראים בשבת הרבה יותר ארוך, כן, עם הפטרה, עם מוסף. זה לא ששבת הוא כל כך יותר קצר התפילה מאשר כל השבוע.

דובר 1:

כמו שאמר נשמת כל חי, כל האנשים מודים לך, כל עין מביטה אל הקב"ה, כן, **עין כל אליך ישברו. וכל ברך לך תכרע, וכל קומה לפניך תשתחוה**, כל אדם מכופף את קומתו להשתחוות, כל הלבבות יראים מהקב"ה. **והקרב והכליות**, שחז"ל נותנים להם עצה, הכליות, כן, יש לי עכשיו רק אחת, לכן אמרתי רק כליות, אבל לא מדברים על כל לבבות, לא מדברים על אותנו, הכל ביחד, לא מעכב.

"כל עצמותי תאמרנה"

כמו שכתוב בפסוק, **"כל עצמותי"**, כל העצמות שלי, **"תאמרנה"**, מעידות, אומרות וקוראות. לא האדם אומר, כאן לכאורה העצם של אדם, היצירה של יומן ביאינג שצועקת **"ה' מי כמוך"**. אבל כאן האדם אומר, אני אומר זאת עם כל העצמות שלי, **"מציל עני מחזק ממנו"**, הבורא שהוא האמת שלך, איך אתה מציל את העני מחזק ממנו, **ועני ואביון מגוזלו**.

סיום נשמת — "רננו צדיקים"

ונאמר, וכאן הולכים לומר עוד פסוקים, עוד פסוק, **"רננו צדיקים בה' לישרים נאווה תהלה"**. אני חושב כך, אנחנו אומרים גם כך, נכון? אנחנו רק מאריכים יותר אחר כך, אבל המילה היא כל כך פשוטה, הוא מזכיר, אני חושב עכשיו, הוא מזכיר איך כל האברים משבחים, או עם הפה שלהם או עם הפעולה שלהם, זה על הפסוק **"כל עצמותי תאמרנה"**. עכשיו הוא רוצה לומר איך כל האנשים משבחים, אז הוא אומר **"רננו צדיקים"**, כי זה עשיתי כאן עכשיו טוב, **"בפי ישרים"** זה כמו פירוש על "רננו צדיקים". אבל כאן יש לנו עוד קצת אריכות, עוד אומות העולם כמו גויים, לכן העניין של צדיקים יש לנו עוד חתיכה יפה, חתיכה אחת של שבת הנאה.

מנהגים של שבת — הלכה ט'

"רננו צדיקים" — הקשר של האברים לצדיקים

זה על הפסוק **"כל עצמותי תאמרנה"**. עכשיו הוא רוצה לומר איך כל האנשים משבחים. אז הוא אומר **"תתרועעו צדיקים"**, לפני זה עשיתי לך עכשיו טוב. ארבעת השורות הן כמו פירוש על **"רננו צדיקים"**. נכון?

אבל כאן יש לנו עוד קצת אריכות אחרי "אברים וגידים", לפני **"רננו צדיקים"** יש לנו עוד חתיכה יפה.

חתיכות שהרמב"ם לא היה לו

חתיכה אחת **"שבת עניים"**. **"שבת עניים"** היא חתיכה שהרמב"ם מביא אותה, שמעתי ממקום, אבל בנוסח שלו זה לא כתוב. זה גם לכאורה פירוש על הפסוק **"עני ומציל עני"**. אומר הוא, לכבוד זה הרמב"ם גם לא היה לו את **"המלך"** עם **"רוהב עצמות"**, את כל החתיכה לא היה לו. כי הרבה דברים שיש לנו, יש את המבנה המקורי, ואחר כך הוסיפו, פיוטים, הרחיבו.

אז, **"שבת עניים"** היא חתיכה שכן הייתה בזמן הרמב"ם, כבר, הרמב"ם לא הביא אותה כאן, אבל זה פשוט פירוש על **"מציל עני מחזק ממנו"**.

אחר כך, את **"יד מלך"** שיש לנו זה עוד חתיכה חדשה לגמרי, שאני לא זוכר מאיפה זה בא. זה נראה ממש כמו פיוט. זה נראה מאוד דומה ליוצר אור יש את **"ורוח לך, יד מלך, ימין מלך"**. זה גם נראה כמו חתיכת פירוש על הברכה הראשונה של שמונה עשרה, **"האל הגדול הגיבור והנורא"** וכו', הוא מרחיב קצת. זה נראה כמו חתיכת פיוט שבנויה על זה או מחוברת לזה, ואנחנו מכניסים כאן את אותו פיוט. זה חתיכה, מה אני מתכוון?

הקשר של "רננו צדיקים" לחתיכות הקודמות

אבל **"רננו צדיקים"** אפשר לומר, מתחבר בעצם לחתיכה הקודמת, שהכל משבח את הקב"ה, ובכללות כל סוגי הצדיקים, כל סוגי היהודים, כל סוג של אדם וכו'. כן, יצחק, רבקה, נזכיר.

ארבע השורות הן **"רננו צדיקים"**, **"פצחו ברך"**, **"ובשפת ישרים תתקדש"**. הפשט הוא, למנות את כל הבריאה וכל האנשים, כבר מדרגה אחר מדרגה, הצדיקים, אהבי ה', יראי ה', קדושים, תלמידים, אבל היה תלות במקבלים, שבהתחלה רצו לקבוע שזה רק לצדיקים. ומשבחים את שם הקב"ה, כי זו חובה של כל היצורים, לא רק הצדיקים דווקא, להודות ולשבח, להודות להקב"ה.

אולי חושב אני כן שיש אולי חילוק בין היהודים שיש להם ציפיות קטנות, היהודים שנכנסים לבית הכנסת מניחים תפילין, והיהודים שעומדים ונמצאים בשיעורים ועושים את כל הדברים היפים.

דובר 2:

לא, אבל אני רוצה לומר לך מחשבה קטנה, כי שמונה עשרה אמר הרמב"ם שהוא עשה בשביל מי שיש להם לשון עלג. הלשון עלג לא יכול לומר את כל הדברים בכלל. הלשון עלג התמודדו שיצילו אותו להניח ברכות בדרך הקצרה. כאן מדברים על יהודי שמתפלל, שיכול להתפלל.

דובר 1:

בסדר, מייבי.

נשמת כל חי — נוסח הרמב"ם

הרמב"ם אומר, כן, אומר הרמב"ם, בואו נלמד את נוסח נשמת של הרמב"ם.

"נשמת כל חי תברך את שמך ה' אלקינו, ורוח כל בשר תפאר ותרום זכרך מלכנו תמיד מן העולם ועד העולם." כלומר כל נשמה של כל אדם כמו החיות מודים להקב"ה, כמו סוג אחר של ברואים משמי שמי קדם, כמו הבריות, כל היצורים החיים, כל הבריות החיות משבחים את הקב"ה.

מעולם ועד עולם, הקב"ה הוא נצח, והקב"ה הוא יחיד, ויש רק אלוקים אחד. **ומלבדך מלך גואל ומושיע** בכל הקשיים, בכל העתים. וכאן מונים מה הקב"ה עושה לאנשים, **פודה ומציל** בקשייהם, הוא נותן פרנסה, הוא דואג לכל הבריות, לכל המעשים. **מלך מהולל בשבחחות**, זה דבר שכבר אמרנו גם בברוך שאמר, שמנהיג את העולם בחסד, ברואיו ברחמים, ומלבדך מליצים, כשאנשים נעשים חולים או נרדמים אצל הקב"ה, **ועל כן אנחנו מודים**.

"אילו פינו מלא שירה כים"

ואיך צריך להתפלל את הנוסח, כבר היה לנו מאוד דומה לזה בברכה כשירוד הרבה גשם. אומרים, כשבא שפע גדול, שהיינו צריכים להודות להקב"ה גם עם שפע של תודה. בשבת בבוקר, היהודים מלאים שירות ותשבחות, אומרים, אין לנו מספיק מילים.

אפילו הפה שלי היה שירה כים, ללא שיעור מילים, והלשון שלי היה כמו גלי ריגון, וכן הלאה, כל הרב ברביא, והעניינים שלנו היו יכולות לראות הכל ולהוציא זאת יפה בלשון פיוטי, להודות על זה, והידיים שלנו היו פרושות כדי לכתוב שירים ארוכים או מה, רגליים היינו צריכים לעשות כמו שצריך. זה אמור להיות מוסבר, כי צריך לרקוד, את כל השורות עם התפארות צריך לרקוד, אז כשרגליים קלות שורות צריך לעשות עם הידיים והרגליים, צריך לומר את כל השורות שאין בקרב. זה כמו שהיינו צריכים לדעת.

עם כל זה עדיין לא היה מספיק, אפילו רק על מעט, אחד ממיליון ואחד ממיליון יצא לכאורה. מכל התודה שהקב"ה עשה, גם לעם, לכל כלל ישראל, החל ממצרים, שהוציא מבית עבדים, והאכיל במדבר, והציל מכל המלחמות, מכל החולאים, רבים ורימנים.

כן, כל אדם שחי, היו לו מאוד הרבה עדויות שעברו נפלאות עם ניסים כדי לחיות, ואתה כאן אחרי כל כך הרבה דורות. כי כל אדם מעיד על כל כך הרבה שנים, על כל כך אלפי אלפים של חסדים מהקב"ה, ואנחנו בכל זאת לא נוכל לחשב את הכל.

"אברים שחלקת בי"

אז את המעט שאני יכול, **האברים שחלקת בי**, שחילקת בנו, כמו שר' יצחק אמר שהגוף מחולק לחלקים, או כן, לכאורה זו הכוונה. **ורוח ונשמה שנפחת באפי**, שיש לי, זה חיה, אין לי את הידיעה בפשטות של נשמה, אבל חיה, רוח ונשמה, **ועל כולם**, ועם זה אני מודה.

יכול להיות שהנשמה אינה מפולגת, הנשמה היא מה שעושה את האדם לדבר אחד, האברים הם כל דבר חיצוני. בסדר. והאברים הם גם חלק רוח ונשמה, זה חלק ממני.

אבל **יודוך ויברכוך, על רוב, כאן זה קצת אחרת בנוסח, על רוב נסי פלאיך**, על כל הניסים. **כי כל פה לך יודה וכל לשון לך תשבוע**, הוא מתחיל

שאלה — למה אומרים "מזמור שיר ליום השבת" ביום טוב?
 זה מעניין, יום כיפור יש לו דינים כמו שבת, אומרים גם "מזמור שיר ליום השבת". אנחנו אומרים זאת בכל יום טוב, אני חושב, כי זה גם לא נכנס. מה זה "מזמור שיר ליום השבת" ביום טוב? יום טוב הוא לא ממש שבת. למה אומרים זאת? אני יודע באמת יום כיפור, אני חושב, כתוב שיש לו דינים כמו שבת, אבל זה "מזמור שיר ליום השבת", מה זה קשור ליום כיפור?

הלל הגדול ושיר המעלות

יש מקומות שנוהגים לקרות הלל הגדול. הגמרא קוראת הלל הגדול, הלל המצרי נקרא, כן? לא, הלל המצרי זה הלל רגיל, מראש חודש. כן. הלל הגדול זה "הודו לה". כן.

בשבתות קודם סוכה אזמרה, קודם סוכה אזמירות. אנחנו עושים זאת, אנחנו אומרים זאת לפני ברוך שאמר, אבל ווטאבר.

והוא אומר, "יש מקומות שנוהגים לקרות שיר המעלות", כמו שאנחנו נוהגים באמת אחרי ה... הלל הגדול. אנחנו נוהגים למשל בשבת אנחנו עושים זאת אחרי ברוך שאמר, הלל הגדול אנחנו עושים עוד לפני זה. ואנחנו הכנסנו עוד את "אדיר יקר", כי יש לנו פיוט מאוד יפה, אבל זה הרבה יותר מאוחר, כן, זה מחכמי אשכנז זה. כן.

"יש מקומות... הכל כמנהגם", הכל לפי המנהג.

סיום

אז זה פחות או יותר הפרק הראשון של ה... אני חושב, מי שעשה כאן את הסדר קרא לזה פרקים, הרמ"א לא כתב שום פרקים, אלא כשמתחילים כאן.

אני שכחתי לדבר על המיקרופון, אם מישהו חושב שהסאונד יותר טוב היום, שיגיד לנו, והמאן אונז, מי שעזר לנו. ישר כוח לכל מי שעוזר, ולמי שלקח לנו את מערכת המיקרופון החדשה, שיודיעו לנו כל הערה על הטכני, אם זה לא ברור או מה שזה יהיה, ישר כוח.

וכאן חוזרים כבר לזה שמחזיקים באמצע שירת דוד בן ישי, שזה סוף העניין שמתחיל עם תהלה לדוד, כמעט כמו ברוך שאמר, וחוזרים לישתבח שמך לעד מלכנו האל הגדול והקדוש.

חידוש — מי מוציא זאת באמת בדעת?

אני חושב שפשוט, אולי כבר אמרתי את זה פעם אחת, שכתוב האברים הם משבחים עם מה שהם, אבל מי מוציא זאת באמת עם דעתו או עם פיו? הצדיקים, כלל ישראל, "במקהלות רבבות".

אני חושב הגר"א שם, אני לא יודע, אני חושב שהמקהלות רבבות הם עצמם החסידים והצדיקים והקדושים והישרים. לא יכול להיות שיש צדיקים ויש מקהלות. לא, אני חושב שהפשט הוא הישרים והצדיקים עומדים בתוך מקהלות, נניח בבית המקדש, והם אומרים.

"בקרוב קדושים תתהלל" מתכוון כך, הישרים והצדיקים עומדים בקרב קדושים והם מהללים. הקרב כאן לא מתכוון לאותו דבר כמו "כל קרבי", שהוא לשון של אברים. הקרב מתכוון שעומדים בין הקדושים.

זה כבר שהישרים והצדיקים, אלה בעלי תפילה, אלה שיודעים איך לחיות, הם עומדים בין כל היהודים, במקהלות רבבות, שחייבים לשבח ולהודות, כי זו חובה של כל אחד. והם מוציאים את המקהלות רבבות בכוח של מה שכל היצורים.

דיגרסיה — שאלה היסטורית על בעל תפילה

מאוד אפשרי שלא תמיד גם בעל התפילה היה צריך תפילה כל כך ארוכה כמו זו. בתקופות, אני לא יודע אם היה בהיסטוריה שלא היו הסידורים כל כך חזקים, מאוד אפשרי היה משהו שאחד אמר בקול רם, כן? אני לא יודע.

בסדר. על כל פנים, נוהגים עוד דברים שעושים בשבת, לקרוא "מזמור שיר ליום השבת", כל המזמור, לפני שמתחילים את פסוקי דזמרה. וזה עושים בשבת וביום כיפור.